

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษามุ่งศึกษาถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี มีการนำเสนอแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล(อ.ป.ต.)
- ๒.๕ ข้อมูลพื้นฐานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความหมายของบทบาท จากการประมวลเนื้อหาตามทัศนะของนักวิชาการไทย และนักวิชาการต่างชาติ ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอสาระสำคัญประกอบด้วย ความหมายแนวคิด และทฤษฎี ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑.๑) ความหมายของบทบาท

ความหมายของบทบาท จากการทบทวนเนื้อหาตามทัศนะของนักวิชาการ ก็พบว่า มีผู้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า

บทบาท หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของคน ซึ่งคนอื่นคาดคิดหรือคาดหวังว่าเขาจะทำเมื่ออยู่ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง^๑ จะเห็นได้ว่าความหมายดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บทบาท เชื่อมโยงกับการปฏิบัติหน้าที่ การปฏิบัติหน้าที่ออกมาเรียกว่า บทบาท ทัศนะดังกล่าวนี้จึงสอดคล้องกับความหมายที่ว่า บทบาท คือ สิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่ การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย ให้เหมาะสมสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น^๒ ทัศนะดังกล่าวนี้จึงสอดคล้องกับความหมายที่ว่า บทบาท คือ การกระทำต่างๆ ตาม “บท” ที่กำหนดไว้ให้ผู้แสดงต้องทำ トラบไตที่ยัง

^๑ประภาพิศ สัตยชาติเจตน์, *จิตวิทยาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๒๔) หน้า ๘๙.

^๒ปราชญา กล้าผจญ, *พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๓๔.

อยู่ใน “บท” นั้น เปรียบได้เหมือน “บท” ของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงในละครเรื่องนั้นๆ เป็นตัวอะไร มีบทบาทที่จะต้องแสดงอย่างไร”^๓

ตามทัศนะดังกล่าวข้างต้น บทบาทมีความหมายแตกต่างจากความหมายที่ว่า หน้าที่ตามตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งนั้น จะถูกคาดหวังจากสังคมรอบด้าน ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) และการแสดงบทบาทของบุคคลตามตำแหน่งหน้าที่ที่มีความถูกต้องเหมาะสมเพียงใดขึ้นกับปัจจัย ๓ ประการ ดังนี้”

๑.ความเข้าใจในบทบาทที่ตนเองแสดงหรือปฏิบัติ

๒.ประสบการณ์ของผู้ที่ต้องแสดงบทบาท

๓.บุคลิกภาพของผู้แสดงบทบาท^๔

ความหมายของบทบาทนั้น ๓ ประการ พอสรุปได้ดังนี้

๑) บทบาท หมายถึง ปทัสถาน ความมุ่งหมาย ข้อห้าม ความรับผิดชอบและอื่นๆ ที่มีลักษณะในทำนองเดียวกัน ซึ่งผูกพันอยู่กับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดไว้ บทบาทตามความหมายนี้ คำนึงถึงตัวบุคคลน้อยที่สุด แต่มุ่งไปถึงการชี้บ่งถึงหน้าที่อันควรกระทำ

๒) บทบาท หมายถึง ความเป็นไปของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งที่คาดหวังและกระทำ เพื่อดำรงตำแหน่งนั้นๆ

๓) บทบาท หมายถึง การกระทำของบุคคลแต่ละคนที่กระทำโดยให้สัมพันธ์กับ โครงสร้างทางสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือแนวทางอันบุคคลพึงกระทำเมื่อตนดำรงตำแหน่งนั้นๆ นั้นเอง^๕

สรุปว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมาตามหน้าที่หรือตำแหน่งที่เป็นอยู่ในขณะนั้นเพื่อให้เป็นที่รู้เห็นของบุคคลอื่น และการแสดงออกนั้นอาจจะตรงกับความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องหรือไม่ก็ได้ ฉะนั้น บทบาทจึงแบ่งออกเป็นสองประเภทคือ บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึงบทบาทที่ได้กระทำจริงและบทบาทที่คาดหวังหมายถึงบทบาทที่ควรจะทำ

๒.๑.๒) แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท จากการทบทวนเนื้อหาตามทัศนะของนักวิชาการ ก็พบว่า มีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทไว้ว่า

บทบาทนั้นพิจารณา ๒ นัย คือ ทางด้านโครงสร้างบทบาทเป็นตำแหน่งทางสังคม ที่มีชื่อเรียกต่างๆ กันแสดงบทบาทโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ส่วนทางด้าน การแสดงบทบาท หรือการมีปฏิสัมพันธ์ (Social Structure) บทบาทเป็นผลต่อเนื่องที่เกิดจากแบบ

^๓ พัทยา สายหู, **กลไกของสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๔๗.

^๔ ประกอบมี โคตรกอง, “บทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับเยาวชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^๕ Levinson, D.J., **Role Personality and Social Structure**, (New York : The Maemil, 1964), p 11.

แผนการกระทำของบุคคลที่ได้เรียนรู้จากสถานการณ์ในสังคม^๖ เป็นแบบแผนของพฤติกรรมซึ่งเป็นไปตามตำแหน่ง หรือสถานภาพของบุคคล อันเกิดจากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้นๆ และบทบาทอาจเปลี่ยนไปได้ตามตำแหน่งที่เปลี่ยนไป^๗

ได้แบ่งลักษณะบทบาทออกเป็น ๕ ประเภท คือ

๑. บทบาทที่กำหนด หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่ม หรือองค์กรกำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่ม หรือองค์กรนั้นๆ

๒. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง หมายถึง บทบาท หรือรูปแบบของพฤติกรรมที่คนอื่น (ผู้เกี่ยวข้อง) คาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ เช่น นักเรียนคาดหวังว่าครูจะช่วยอธิบายปัญหาข้อข้องใจเกี่ยวกับบทเรียนให้กับตน เป็นต้น บทบาทนี้มักจะสอดคล้องกับบทบาทที่กำหนด

๓. บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งคิด และเชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่

๔. บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติ หรือแสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของเจ้าตัวผู้อยู่ในตำแหน่ง

๕. บทบาทผู้อื่นรับรู้ หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อื่นในตำแหน่ง^๘

การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกันทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่มคน จูงใจคนไปยังจุดประสงค์โดยทั่วไปแล้ว ผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดี เรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (positive leader) ผู้นำพลวัตร คือ เคลื่อนไหวนำทำงานอยู่เสมอ (dynamic leader) และผู้นำในทางที่ไม่ดี คือ ไม่มีผลงานที่สร้างสรรค์ที่เรียกว่า ผู้นำนิเสธ (negative leader)^๙ บทบาทเป็นลักษณะพฤติกรรมที่กำหนด และยังแบ่งหน้าที่ออกเป็น “บทบาทตามอุดมคติ” (ideal role) หรือบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งของสังคมควรปฏิบัติ และเป็นผลรวมของบทบาทตามอุดมคติ บุคลิกภาพของผู้ดำรงตำแหน่งอารมณ์ขณะแสดงบทบาท และอุปกรณ์ของผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอยู่ ปฏิกริยาของผู้เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม จิตวิทยา สุวรรณขม ได้กล่าวสรุปฐานะตำแหน่ง และบทบาททางสังคมไว้ดังนี้ คือ

๑. มีสถานภาพ (status) อยู่จริงในสังคม และมีอยู่ก่อนตัวคนจะเข้าไปครอง

๒. มีบทบาทที่ควรจะเป็นประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง

๓. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในสังคมนั้นๆ เป็นส่วนหนึ่งซึ่งสำคัญในการกำหนดฐานะ ตำแหน่งและบทบาทที่ควรจะเป็น

^๖ ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง, สถานภาพและบทบาท, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๑๘.

^๗ พจน์ วรกวิน, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิชย์, ๒๕๒๖), หน้า ๕๒.

^๘ สงวนศรี วิรัชชัย, จิตวิทยาสังคมเพื่อการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : เกรียงศักดิ์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๘.

^๙ งามตา สุขประเสริฐ, การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ศึกษาเฉพาะกรณี องค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี, รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐.

๔. ฐานะตำแหน่งและบทบาทนั้นได้มาจากการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ในสังคมนั้น

๕. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้นไม่แน่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกัน พฤติกรรมที่เป็นจริงของคนที่ครองฐานตำแหน่ง เพราะพฤติกรรมจริงเป็นผลของปฏิกิริยาของคนที่มีบทบาทที่ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเอง และของคนอื่นที่เข้าร่วมพฤติกรรม และเครื่องกระตุ้น (stimulus) ที่มีอยู่ในเวลา และสถานที่ที่เกิดการติดต่อทางสังคม^{๑๐} ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมที่คาดหวังของผู้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ สัมพันธภาพระหว่างบทบาทหน้าที่กับความรับผิดชอบ และการที่บุคคลจะดำรงตำแหน่งหนึ่งตำแหน่งใด จะต้องมียุทธศาสตร์หน้าที่และความรับผิดชอบที่กำหนดไว้ควบคู่กับตำแหน่งเสมอ บทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ต้องเป็นที่รู้จักและเข้าใจกันระหว่างผู้ดำรงตำแหน่งและผู้เกี่ยวข้อง^{๑๑} เป็นพฤติกรรมของผู้ดำรงตำแหน่งหนึ่ง ตำแหน่งใดก็ตาม ที่มีกฏอัยการคาดคะเนว่าผู้อื่นหวังที่จะเห็นผู้ดำรงตำแหน่งนั้นควรปฏิบัติเช่นไร เป็นแนวทาง ส่วนมากมักจะสังเกตผู้ดำรงตำแหน่งอื่น แล้วมากำหนดบทบาทของตนเอง การคาดคะเนว่าผู้อื่นต้องการให้ตนทำอะไร ไม่จำเป็นต้องตรงตามลักษณะงานและภาระหน้าที่ของตำแหน่งนั้นๆ^{๑๒}

สรุปได้ว่า บทบาทก็คือ พฤติกรรมที่แสดงออกตามสถานของบุคคลในสังคม บทบาท เป็นแบบแผน ความต้องการ เป้าประสงค์ ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมและการกระทำของสมาชิกที่ชุมชนคาดหวังว่าจะต้องเป็นตามลักษณะของตำแหน่งนั้นๆ หรืออาจกล่าวสั้นๆ ว่าบทบาทคือสิทธิหน้าที่ในการกระทำของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตนเอง

๒.๑.๓) ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)

ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท จากการทบทวนเนื้อหาตามทัศนะของนักวิชาการ ก็พบว่า มีผู้ให้ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทไว้ว่า

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีย่อยของทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory) ซึ่งกล่าวถึงลักษณะของสังคมมนุษย์ และลักษณะของปัจเจกชน (Individual) ผลของตัวเชื่อมระหว่างสังคมและมนุษย์ก็คือบทบาทนั่นเอง ทฤษฎีบทบาทมองสังคมมนุษย์เป็นโครงข่าย (Network) ของตำแหน่งทางสังคม (Positions) หรือสถานภาพ (Status) โดยมีปัจเจกชนเป็นผู้แสดงบทบาท ทั้งนี้ ไม่ว่าตำแหน่งแต่ละตำแหน่งหรือกลุ่มสังคมอันประกอบไปด้วยตำแหน่งทางสังคมจำนวนหนึ่ง ล้วนแต่จะมีความคาดหวังจากสังคม เป็นกรอบให้ผู้ดำรงตำแหน่งแสดง หรืออาจกล่าวอีกทฤษฎีหนึ่งว่า สังคมมนุษย์ก็คือโรงละคร มนุษย์แต่ละคนก็คือตัวแสดง ที่มีบทบาทแน่ชัด

^{๑๐} ติดยา สุวรรณชัย, พัฒนาการ : ความคาดหวังบทบาทของพัฒนากร คณะกรรมการหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ระดับตำบล : ส่วนท้องถิ่น สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๔๓.

^{๑๑} David, K, Human Relation at Work, (New York : McGraw-Hill Book Company, 1962), p 45.

^{๑๒} Sarbin, T.R., "Role Theory" Handbook of Psychology, (New York : Addison Wesley Publishing Company, 1975), p 72.

สำหรับแสดง ตัวละครมีบทบาทเป็นตัวกำกับ มนุษย์ในสังคมต้องเชื่อฟังผู้มีอำนาจในสังคมพร้อมปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น ที่ต้องสวมบทบาทผู้ชมประเภทต่างๆ (Generalized Others)^{๑๓}

จากความหมายของบทบาท แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท จึงสรุปได้ว่าบทบาทหมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ซึ่งอยู่ในฐานะหรือตำแหน่งหรือมีสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสังคมได้กำหนดให้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติ บทบาท และสถานภาพเป็นสิ่งที่ควบคู่กัน นั่นคือสถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้นๆ มีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร ส่วนบทบาทเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ที่สังคมได้กำหนดไว้ ในแต่ละสถานภาพ การแสดงบทบาทจะสอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลอาจจะต้องแสดงบทบาทมากมายเมื่อบุคคลดำรงอยู่ในบทบาทใดบทบาทหนึ่งแล้ว จะต้องกระทำตามบทบาทของตนให้ดีที่สุด เพื่อสร้างคุณค่าให้แก่ตัวเอง และสร้างประโยชน์ให้แก่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศ ตลอดจนมวลมนุษยชาติให้มากที่สุด โดยที่ไม่ทำให้ตนเองและผู้ที่อยู่รอบข้างเดือดร้อนจากการกระทำของตน กล่าวคือ กระทำทั้งประโยชน์ต่อตนเอง และประโยชน์บุคคลอื่นให้สมบูรณ์ เพราะหากว่าทุกคนไม่สามารถกระทำตามบทบาทที่ตนเองดำรงอยู่แล้ว ก็อาจจะทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุขขึ้นได้

บทบาทของพระสังฆาธิการ หรือพระสงฆ์โดยแท้จึงถูกกำหนดโดยพระธรรมวินัยเป็นหลัก นอกเหนือจากพฤติกรรมทางวินัยแล้ว ก็จัดเป็นบทบาทเสริมเช่นเดียวกันกับแนวคิด ที่ได้กล่าวไว้ว่า^{๑๔} “เมื่อบุคคลอยู่ในองค์การ ความคาดหวังขององค์การถือว่าเป็นบทบาทคาดหวังที่มีความสำคัญมาก และเป็นมาตรฐานสำหรับการประเมินพฤติกรรมอย่างเป็นทางการ” โดยนัยนี้ก็หมายความว่า บทบาทของพระสังฆาธิการ ย่อมขึ้นอยู่กับข้อกำหนดตามพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ส่วนบทบาทตามคาดหวังของสังคมถือเป็นบทบาทเสริมอีกด้วย

จากแนวคิดและทฤษฎีของบทบาท และผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลักในบทบาท เพื่อการพัฒนามาตรฐานของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๑ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๑ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษากับบทบาท

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
ประเสริฐ แยมกลินฟิง (๒๕๑๖, หน้า ๑๘)	๑. ด้านโครงสร้างบทบาท ๒. ด้านการแสดงบทบาท หรือการมีปฏิสัมพันธ์
พัชนี วรกวิน (๒๕๒๖, หน้า ๕๒)	๑. แบบแผนของพฤติกรรมซึ่งเป็นไปตามตำแหน่ง ๒. สถานภาพของบุคคล อันเกิดจากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้นๆ

^{๑๓} Mead, G.H., **Sociology : Themes and Perspectives**, (3rd ed.), (London : Unwin Hyman Limited, 1990). p 789.

^{๑๔} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการบริหารคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๑ - ๓.

ตารางที่ ๒.๑ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
สงวนศรี วิรัชชัย (๒๕๒๕, หน้า ๕๘)	๑. บทบาทที่กำหนด ๒. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง ๓. บทบาทตามความคิดของผู้ที่อยู่ในตำแหน่ง ๔. บทบาทที่ปฏิบัติจริง ๕. บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้
งามตา สุขประเสริฐ, (๒๕๔๒, หน้า ๕๐)	๑. ผู้นำปฏิฐาน ๒. ผู้นำพลวัตร ๓. ผู้นำนิเสธ
ทิตยา สุวรรณชฎ (๒๕๒๗, หน้า ๔๓)	๑. มีสถานภาพ (status) อยู่จริงในสังคม ๒. มีบทบาทที่ควรจะเป็นอยู่ในแต่ละตำแหน่ง ๓. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ๔. สถานะตำแหน่งและบทบาทนั้นได้มาจากการขัดเกลาทางสังคม ๕. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้นไม่แน่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกัน
เดวิด(David, K) (1962, p 45)	๑. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมที่คาดหวังของผู้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ ๒. บทบาทหน้าที่กับความรับผิดชอบ ที่กำหนดไว้ควบคู่กับตำแหน่งเสมอ
ซาร์บิน (Sarbin, T.R.) (1975, p 72)	๑. พฤติกรรมของผู้ดำรงตำแหน่งหนึ่ง ๒. กำหนดบทบาทของตนเอง การคาดคะเนว่าผู้อื่นต้องการให้ตนทำอะไร
มีด (Mead, G.H.)(1990, p 789)	๑. ทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ ๒. ทฤษฎีบทบาทมองสังคมมนุษย์เป็นโครงข่าย

๒.๒) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน จากการประมวลเนื้อหาตามทัศนะของนักวิชาการไทย และนักวิชาการต่างชาติ ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอสาระสำคัญประกอบด้วย แนวคิดการพัฒนาชุมชน ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

คำว่า “พัฒนา” ในความหมายของภาษาไทย เป็นการให้ความหมายที่เข้าใจกันว่า การทำให้เจริญ ซึ่งสามารถนำมาพัฒนามนุษย์ในด้านสังคม เพื่อให้สังคมนั้นเจริญเติบโตซึ่งในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กล่าวไว้ว่า “การพัฒนา” หมายถึง การทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี การกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่าง

เจริญเติบโตขึ้น หรือ ขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม และการพัฒนานั้นอาจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมหรือมนุษย์ก็ได้^{๑๕} ในพระพุทธศาสนา มีการใช้คำว่า “ภาวนา”^{๑๖} ซึ่งเป็นคำบาลีเป็นกิริยา ศัพท์ ที่มาจากคำว่า ภาเวติ ซึ่งตรงกับคำว่า วาเพติ หรือ คำว่า วัฒนา เป็นความหมายที่ใช้เรียก คำว่า ภาวนา แปลว่า การเจริญ หมายถึง การทำให้มีขึ้น, เป็นขึ้น, การฝึกอบรมทำสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น การบำเพ็ญ ต่อมานิยมใช้คำว่า “พัฒนา” ซึ่งเป็นศัพท์ใหม่ในภาษาไทย แต่เดิมใช้คำว่า เจริญ พระพุทธศาสนาใช้คำว่า เจริญ เป็นการใช้ฝึกอบรม เช่น เจริญสมณะ เจริญวิปัสสนา แต่เดิมนั้น พระพุทธศาสนาใช้คำว่า ภาวนา คือ สมถภาวนา ฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ วิปัสสนาภาวนา ฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจตามเป็นจริง เมื่อกล่าวถึงคำว่า พัฒนา ก็คือ กล่าวถึงความเจริญ เป็นคำเรียกให้เข้าใจง่าย^{๑๗} การพัฒนา เป็นการกระทำทำให้เจริญ กระทำให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น มีศิลปะ ในการกระทำอะไรลงไป ต้องมีสิ่งที่ดีสวยงามตามระเบียบ มีเหตุมีผลอยู่ในนั้น ทำให้มันก้าวหน้า ยิ่งๆ ขึ้นไป พยายามทำให้มันก้าวหน้า พยายามทำให้มันเจริญ อันนี้เรียกว่า มีศิลปะในการพัฒนา^{๑๘} การทำให้เจริญขึ้น ทำให้รุ่งเรืองขึ้น ใช้ได้ทั้งการพัฒนาวัตถุและการพัฒนาจิตใจ เช่น การพัฒนา ชนบท การพัฒนาประเทศ การพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาจิต เป็นต้น แต่ศัพท์ทาง พระพุทธศาสนาที่แท้จริงที่ใช้ในการพัฒนาจิตนั้น ท่านใช้คำว่าภาวนา หมายถึง การทำให้มี การทำให้เกิดขึ้น ทำให้เจริญ การอบรมการบำเพ็ญ เช่น คำว่าสมาธิภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือ บำเพ็ญสมาธิ และคำว่า วิปัสสนาภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือการบำเพ็ญวิปัสสนา^{๑๙} การพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคม และธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วน ตนเป็นเกณฑ์ พร้อมกันนั้น การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน อำนวยให้เกิดคุณค่าในทาง มนุษยธรรม เมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความยุติธรรม^{๒๐}

ตามแนวทางของทฤษฎีของพระพุทธศาสนา การพัฒนาตรงกับคำว่า “ภาวนา” ซึ่งหมายถึง การทำให้เจริญงอกงาม (ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Development) หากพิจารณาจากรากศัพท์ คำว่า พัฒนามาจากภาษาบาลีว่า วัฒนะ หรือ วัฒนา คำนี้หมายถึงความเจริญก้าวหน้า หรือภาวะยืน ยาวนาน เช่น คำว่า อายุวัฒนะ หมายถึง ทำให้อายุยืนนาน อันหมายรวมถึง ความเป็นผู้มีสุขภาพ

^{๑๕} ศณาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, *ความจริงของชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราช ภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗๓.

^{๑๖} ประยุทธ์ หลงสมบุญ, *พจนานุกรม มคอ-ไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำ กัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๔๑.

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *หลักแม่บทของการพัฒนาตน*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐ - ๑๕.

^{๑๘} พระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต), *อดีตเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสาครและเจ้าอาวาสวัดสุทธิวาตารา ราม, อนุสรณ์ในงานเคลื่อนศพสู่วิหารหลังใหม่*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๔๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม), หน้า ๑๕๕.

^{๑๙} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), *การพัฒนาจิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราช วิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

^{๒๐} พระไพศาล วิสาโล, *พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘ - ๑๙.

แข็งแรงดี ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน และนอกจากนี้ คำว่า วัฒนธรรม หมายถึงรกรุงรัง ไม่มีระเบียบเลยก็ได้ เช่น คำว่า โลกวิธโน หมายถึง เป็นคนรกรกโลก เป็นคนที่ไม่ต้องการ อย่อย่างไ้ก็ตาม คำว่า การพัฒนาในที่นี้เป็นคำที่กำหนดให้มีคุณค่า และตามหลักการของพระพุทธศาสนา การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อมๆ กัน ๔ ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรม หรือ การพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจและการพัฒนาทางด้านปัญญา นอกจากนี้พระพุทธศาสนาพิจารณาว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง รักษา สิ่งที่ดีให้คงอยู่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟู และปรับปรุงทั้งตนเอง และสังคมรอบข้างให้ดีขึ้น และมีความหมายมากยิ่งขึ้น แต่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในกระบวนการพัฒนาขึ้นอยู่กับบุคคลเป็นสำคัญ^{๒๑}

สรุปแล้ว คำว่า “การพัฒนาสังคม” หมายถึง การกระทำเพื่่อมุ่งปรับปรุงส่งเสริมให้คนที่อยู่ร่วมกัน มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจอันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข แต่การที่บุคคลจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน อย่างน้อยที่สุดจะต้องมีปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ดีพอสมควรกล่าวคือ มีที่อยู่อาศัย มีอาหารเพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ มีเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มสมควรแก่สภาพและฐานะ เวลาเจ็บป่วยควรจะได้รับ การรักษาพยาบาล มีอาชีพมั่นคง มีรายได้เพียงพอแก่ค่าใช้จ่ายในการครองชีพ มีความรักใคร่สมานสามัคคีกันของสมาชิกในสังคมและปราศจากภัยคุกคามจากโจรผู้ร้าย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้าช่วย เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขการพัฒนาสังคมมีขอบเขตกว้างขวาง เพราะปัญหาของสังคมมีมากและสลับซับซ้อนการแก้ปัญหาสังคมจึงต้องทำอย่างรอบคอบ และต้องอาศัยความร่วมมือกันของบุคคลจากหลายๆ ฝ่าย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในสังคมนั้นๆ จะต้องรับรู้ พร้อมทั้งจะให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเสมอ การพัฒนาสังคมจึงต้องเป็นทั้งกระบวนการ วิธีการ กระบวนการเปลี่ยนแปลง และ แผนการดำเนินงาน กล่าวคือ

๑. เป็นกระบวนการ (Process) เพราะการแก้ปัญหาสังคมต้องกระทำต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งจะต้องเป็นลักษณะที่ดีกว่าเดิม

๒. เป็นวิธีการ (Method) คือต้องกำหนดวิธีการในการดำเนินงาน โดยเฉพาะเน้นความร่วมมือของประชาชนในสังคมนั้นกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่จะทำงานร่วมกัน และวิธีการนี้ต้องเป็นที่ยอมรับว่าสามารถนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมได้อย่างถาวรและมีประโยชน์ต่อสังคม

๓. เป็นกรรมวิธีเปลี่ยนแปลง (Movement) การพัฒนาสังคมจะต้องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้ได้และจะต้องเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะเน้นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของตน เพื่อให้เกิดสำนึกในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ของส่วนรวม และรักความเจริญก้าวหน้าอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ

๔. เป็นแผนการดำเนินงาน (Planning) การพัฒนาสังคมจะต้องทำอย่างมีแผนมีขั้นตอนสามารถตรวจสอบและประเมินผลได้ แผนงานนี้จะต้องมีทุกระดับ นับตั้งแต่ระดับชาติ คือ แผนการ

^{๒๑}จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๗ - ๑๑๘.

พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ลงมาจนถึงระดับผู้ปฏิบัติ แผนงานมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาสังคม การพัฒนาด้านสังคมไทยสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่่ม่งที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่พัฒนา เพราะการพัฒนาเป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีโดยอาศัยความพยายาม ความก้าวหน้าวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีต่างๆ เป็นองค์ประกอบ ดังนั้นทุกสังคมจึงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิตย์ และม่งที่จะปรับปรุงให้เกิดความก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง

จากแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน และผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลักในการพัฒนาชุมชน เพื่อการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๒ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๒ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต) (๒๕๔๙, หน้า ๑๕๕)	๑. การกระทำให้เจริญ ๒. กระทำให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ๓. ศิลปะในการพัฒนา
พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) (๒๕๔๙, หน้า ๒)	๑. การทำให้เจริญขึ้น ทำให้รุ่งเรืองขึ้น ๒. การพัฒนาวัตถุและการพัฒนาจิตใจ
พระไพศาล วิสาโล (๒๕๕๓, หน้า ๑๘-๑๙)	๑. การพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม ๒. การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน อำนาจให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม
จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, (๒๕๔๘, หน้า ๑๑๗-๑๑๘)	๑. การพัฒนาทางด้านกายภาพ ๒. การพัฒนาศีลธรรม หรือ การพัฒนาสังคม ๓. การพัฒนาทางด้านจิตใจ ๔. การพัฒนาทางด้านปัญญา

๒.๓) แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม จากการประมวลเนื้อหาตามทัศนะของนักวิชาการไทย และนักวิชาการต่างชาติ ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอสาระสำคัญประกอบด้วย แนวคิดการมีส่วนร่วม ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

การมีส่วนร่วม หมายถึง การให้ความร่วมมือด้วยความตั้งใจและสมัครใจโดยไม่ถูกบีบบังคับขู่เข็ญ ซึ่งกระบวนการความร่วมมือนั้นต้องประกอบด้วย

๑. การเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ
๒. การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ
๓. การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ

๔. การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม”^{๒๒}

จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย ทั้งนี้ เพราะหลักเบื้องต้นของการมีส่วนร่วมคือ ถ้าการตัดสินใจใดก็ตามส่งผลกระทบต่อบุคคลต่าง ๆ บุคคลเหล่านั้นควรจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น หมายความว่า หลักการนี้ตั้งอยู่บนความคิดที่ว่า บุคคลแต่ละคนย่อมทราบดีว่าตนต้องการอะไร เพราะฉะนั้นการที่เหตุการณ์ใดก็ตามจะส่งผลกระทบต่อบุคคลหนึ่ง บุคคลนั้นย่อมจะทราบว่าเขาต้องการหรือไม่ ต้องการอะไรบ้างที่จะเกิดขึ้นกับตัวเอง ดังนั้น เพื่อความยุติธรรมบุคคลนั้นควรที่จะต้องมีสิทธิในการกำหนดให้เหตุการณ์นั้นเป็นไปอย่างที่เขาต้องการ เพื่อให้ผลที่ตามมาเป็นไปตามที่เขาต้องการ การมีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นสาระสำคัญต่อความสำเร็จของการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมหรือในด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นระดับนานาชาติ ระดับชาติ ระดับท้องถิ่นและระดับชุมชนก็ดี มิใช่ของใหม่ แต่เป็นเรื่องที่พยายามทำกันมาหลายทศวรรษแล้ว^{๒๓} เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotion Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย และการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องมีเงื่อนไขที่สำคัญอย่างน้อย ๓ ประการ คือ

๑. ประชาชนจะต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม

๒. ประชาชนมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม

๓. ประชาชนต้องเต็มใจต่อการมีส่วนร่วม^{๒๔}

การมีส่วนร่วมนั้น เป็นการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องโดยการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรในส่วนของตนต่อกิจกรรมซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาชุมชน โดยการมีส่วนร่วมต้องมีองค์ประกอบดังนี้

๑. ประชาชนเข้าเกี่ยวข้องในกิจกรรมการพัฒนา

๒. ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัวเช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงานหรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินและวัสดุในกิจกรรมพัฒนาและได้ขยายความหมายของการมีส่วนร่วมว่า ต้องครอบคลุมในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ครอบคลุมถึงการสร้างโอกาสที่เอื้อหรือเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคน และสังคมได้ร่วมกิจกรรมนำไปสู่การพัฒนา และทำให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าเทียมกัน

^{๒๒}ชาญชัย ศิลปะอวยชัยและคณะ, “ความต้องการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาในท้องถิ่นของสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดแพร่”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

^{๒๓}ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๗.

^{๒๔}นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน ในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภารพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๓.

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชนสะท้อนการเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยความสมัครใจเป็นประชาธิปไตยในการตัดสินใจเพื่อกำหนดนโยบาย การวางแผนและดำเนินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาการพิจารณาในมิติดังกล่าว การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการเชื่อมระหว่างส่วนที่ประชาชนลงทุน (แรงงานและทรัพยากร) เพื่อการพัฒนา กับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน

๓. ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจแตกต่างกันไปตามสภาพโครงสร้างการบริหาร นโยบายและลักษณะเศรษฐกิจ สังคมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิค วิธีการแต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดการพัฒนาที่มุ่งประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน^{๒๕}

ประชาชนอาจจะตีกรอบได้แตกต่างกัน แต่เดิมนั้นรัฐมักจะมองในแง่การมีส่วนร่วมสมทบแรงงาน วัสดุ เงิน ร่วมคิด ร่วมวางแผนและร่วมบำรุงรักษามากกว่าร่วมสมทบ ด้านวัตถุและเงินแม้ว่า จะยังจำเป็นอย่างยิ่งก็ตาม โดยภาพรวมก็ยืนยันว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นจะต้อง เกี่ยวข้องกับเรื่องต่อไปนี้

๑. ร่วมศึกษา ปัญหา สาเหตุของปัญหาและความต้องการของชุมชน
๒. ร่วมคิดสร้างรูปแบบการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาเพื่อสนองความต้องการของชุมชน
๓. ร่วมกำหนดทิศทาง แผนงานโครงการหรือกิจกรรม
๔. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
๕. ร่วมบริหารงานพัฒนาทั้งสติปัญญา แรงงานและทุนตามขีดความสามารถ”^{๒๖}

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมายกว้างซึ่งมักจะคาบเกี่ยวกับกับการพัฒนานั้นก็คือ การให้โอกาสประชาชนเป็นฝ่ายการตัดสินใจ กำหนดปัญหาความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง เป็นการเสริมพลังอำนาจ ให้แก่ประชาชน/กลุ่ม/องค์กรชุมชนให้สามารถระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจ และควบคุมดูแลกิจกรรมต่างๆ ใน ชุมชนมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับ สามารถกำหนดการดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองให้มีชีวิตมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามความจำเป็นอย่างมีศักดิ์ศรีและสามารถพัฒนาศักยภาพของประชาชน/ชุมชนในด้านภูมิปัญญา ทักษะ ความรู้ ความสามารถ และการจัดการและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ และประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างมีอิสระ การทำงานต้องเน้นในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจน เนื่องจากพลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้งานพัฒนาบรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายได้ ทั้งนี้ การจะเกิดสภาพของการมีส่วนร่วมของประชาชนตามความหมายที่กล่าวถึงข้างต้น จะต้องเกิดสภาพการณ์หรือ เงื่อนไขสำคัญคือการมีความตระหนักและความเห็นพ้องต้องกันของประชาชนที่มีจำนวนมากพอต่อการริเริ่มโครงการ/กิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใด เพื่อที่จะการเปลี่ยนแปลงที่เป็นความต้องการของส่วนรวม ทั้งนี้ ความร่วมมือของประชาชนไม่ว่าของปัจเจกชน บุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้ามารับผิดชอบเพื่อการดำเนินการพัฒนา และ

^{๒๕}ปรีชา เวสารัชช์, “รายงานการวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อชนบท”, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓ - ๕.

^{๒๖}ไพรัตน์ เดชะรินทร์, ทบทวนการพัฒนาชนบทไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ดี แอนด์ เอส, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕.

การเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ต้องการโดยมีลักษณะเป็นการกระทำผ่านกลุ่ม หรือองค์กรเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

จากแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลักในการมีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๓ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๓ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
ปรัชญา เวสารัชช์ (๒๕๔๘, หน้า ๓ – ๕)	๑. ประชาชนเข้าเกี่ยวข้องในกิจกรรม ๒. ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่าง ๓. การมีส่วนร่วมของประชาชน ๔. การมีส่วนร่วมสะท้อนการเข้าไปเกี่ยวข้อง ๕. ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน
ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (๒๕๕๐, หน้า ๑๕)	๑. ร่วมศึกษา ปัญหา สาเหตุของปัญหาและความต้องการของชุมชน ๒. ร่วมคิดสร้างรูปแบบการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหามาสนองความต้องการของชุมชน ๓. ร่วมกำหนดทิศทาง แผนงานโครงการหรือกิจกรรม ๔. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ๕. ร่วมบริหารงานพัฒนาทั้งสติปัญญา แรงงาน และทุนตามขีดความสามารถ

๒.๔) แนวคิดเกี่ยวกับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)

แนวคิดเกี่ยวกับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) จากการประมวลเนื้อหาตามทัศนะของนักวิชาการไทย และนักวิชาการต่างชาติ ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอสาระสำคัญประกอบด้วย หน่วย อ.ป.ต. การเผยแพร่หลักธรรมสู่ประชาชนของหน่วยงาน อ.ป.ต. การพัฒนาศาสนสถานให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในการเผยแพร่หลักธรรม หลักธรรมที่เป็นแนวเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ทั้ง ๘ ด้าน ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๔.๑) หน่วย อ.ป.ต.

หน่วยงาน อ.ป.ต. เป็นชื่อย่อมาจากหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นความริเริ่มของคณะสงฆ์ ซึ่งมี เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินธรมหาเถร ป.ธ. ๙) วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร เป็นหัวเรี่ยวหัวแรง ได้ก่อตั้งขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ๔ ประการ คือ

๑. เพื่อสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลตั้งอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้ช่วยเหลือตนเองได้และพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่ถูกต้องตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ

๒. เพื่อเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างวัด บ้าน และหน่วยงานในการที่จะร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าในทุกด้าน เช่น

- ช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านให้มีความเจริญก้าวหน้าตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น นั้น ๆ ซึ่งจะทำให้ประชาชนไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่นหรือไปขายแรงงานที่อื่น

- ช่วยกันพัฒนาท้องถิ่นให้มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับภูมิปัญญาของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วยกันปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนมีศีลธรรม ซึ่งจะเป็นรากฐานในการพัฒนาด้านอื่นๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

- ช่วยกันพัฒนาอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพที่ถูกต้องตามกฎหมายที่เราเรียกกันว่าสัมมาชีพ ทั้งนี้เพื่อที่จะหารายได้มาพัฒนาครอบครัว หมู่บ้าน และสังคมที่ตนอาศัยอยู่โดยไม่เลือกงานหนักเอาเบาสู้ยึดคิดว่า คนขยันย่อมหาทรัพย์ได้

๓. เพื่อเป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชนทุกหมู่เหล่า กล่าวคือ ใครมีความคิดอะไรที่เป็นประโยชน์สร้างสรรค์ที่จะนำมาพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญรุ่งเรืองให้มาแสดงออกที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เข้าทำนองที่ว่า ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ จะนำชาติให้เจริญ

๔. เพื่อเป็นศูนย์รวมพลังในการป้องกันหมู่บ้านให้เกิดสันติสุขช่วยกันปกป้องพิทักษ์รักษาชีวิต และทรัพย์สินของทุกคนในหมู่บ้านให้เกิดความปลอดภัยไม่ว่าจะเป็นโจรภัย อัคคีภัย อุทกภัย วาตภัย หรือภัยอื่นๆ ให้ทุกคนนอนตาหลับ เข้าทำนองว่า ถึงคราวมีทุกข์ ช่วยกันแก้ไข ถึงคราวสุขสบายก็ไม่ตกอยู่ในความประมาท

๕. เพื่อเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารของทางราชการจำเป็นจะต้องรับทราบอย่างทันทั่วถึงตรงไปตรงมายุคนี้เป็นยุคข้อมูลข่าวสาร เรื่องราวต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากได้รับข้อมูลข่าวสารที่ไม่ถูกต้อง จะทำให้เราเข้าใจสถานการณ์ของบ้านเมืองไม่ถูกต้องและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาไม่ถูกต้อง

เพื่อให้วัตถุประสงค์หลักทั้ง ๕ ประการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล บังเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนอย่างแท้จริงหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลจำเป็นจะต้องปรับบทบาทของหน่วยให้มีความคล่องตัว โดยการจัดตั้งองค์กรในรูปของคณะกรรมการตามระเบียบว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พุทธศักราช ๒๕๔๖

หน่วยงานอบรมประชาชนประจำตำบลซึ่งปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๔๖) มีจำนวน ๕,๔๐๑ หน่วยทั่วประเทศ บางหน่วยไม่สามารถจะดำเนินการตามวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ได้เนื่องจากขาดปัจจัยหลายประการ เช่น บุคลากรและอุปกรณ์ที่จะมาสนับสนุนในการดำเนินงาน จึงเห็นควรประสานกับองค์กรและหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ ในองค์การบริหารส่วนตำบล (อ.บ.ต.) ของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีเครือข่ายโยงใยทั่วประเทศ ช่วยวางแผนในการทำงานให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาด้านการศาสนา ดังนี้

๑. ประชาชนต้องได้รับการพัฒนาจิตใจให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรม เข้าใจและปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและสามารถดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข โดยมีการเผยแผ่หลักธรรมไปสู่ประชาชนในรูปแบบที่หลากหลายกว้างขวางและต่อเนื่อง

๒. การศึกษาของคณะสงฆ์ต้องยกระดับให้มีคุณภาพสูงขึ้นรวมทั้งขยายผลออกไปให้กว้างขวางทั่วถึงทุกวัด

๓. ศาสนสถานสำหรับพระพุทธศาสนา คือ วัดต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นแกนนำในการเผยแผ่หลักธรรมและให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน สามารถสงเคราะห์เกื้อกูลชุมชนในทุกๆ ด้านที่ไม่ขัดต่อกฎหมายและพระธรรมวินัย

๔. ระดมสรรพกำลังจากศาสนิกชนและองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ให้มีส่วนร่วมทำนุบำรุงอุปถัมภ์ในกิจการพระพุทธศาสนาซึ่งถือเป็นภาระหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทุกคนรวมทั้งการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างองค์กรทางพระพุทธศาสนาด้วยกันและองค์กรอื่นๆ เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งสันติภาพที่ยั่งยืน

๕. เร่งรัดพัฒนาการด้านบริหารงานพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและเพื่อให้บุคลากรทางพระพุทธศาสนาสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ^{๒๗}

๒.๔.๒) การเผยแผ่หลักธรรมสู่ประชาชนของหน่วยงาน อ.ป.ต.

การส่งเสริมให้พระสงฆ์มีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนไปสู่ประชาชนทุกเพศทุกวัยเพื่อให้ประชาชนสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องตามกาลเทศะและหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเหมาะสมกับเพศวัยของแต่ละคนนั้น จะต้องดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

๑. สนับสนุนให้พระภิกษุและผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้รับการรับรองจากทางราชการและคณะสงฆ์ จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนอย่างทั่วถึง

๒. จัดทำแผนการเผยแผ่หลักธรรมให้เป็นระบบอย่างต่อเนื่องรวมทั้งสร้างเครือข่ายการดำเนินงานเผยแผ่หลักธรรมให้ครอบคลุมกลุ่มคนทุกระดับ

๓. ส่งเสริมให้สถาบันทางพระพุทธศาสนาและองค์กรที่เกี่ยวข้องภาครัฐและเอกชนมีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมแก่เยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา ครูอาจารย์ ข้าราชการ และประชาชนโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๔. ส่งเสริมให้มีการจัดอบรมการฝึกสมาธิแก่เยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา ข้าราชการ และประชาชนอย่างต่อเนื่อง

๕. สนับสนุนให้นักวิชาการ องค์กร สถาบันต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาจัดทำคู่มือและสื่อเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมออกเผยแผ่แก่ประชาชน

^{๒๗} หน่วยอบรมประชาชนประจำอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี, คู่มือการปฏิบัติงาน หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล : ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, หน้า ๔ - ๕.

๖. จัดดำเนินการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนเพื่อสร้างคุณธรรม และจริยธรรมในรูปแบบที่หลากหลายและเหมาะสมกับเพศและวัยของกลุ่มคนทุกระดับ

๗. ส่งเสริมให้มีการประกอบศาสนพิธีให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๒.๔.๓) การพัฒนาศาสนสถานให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในการเผยแผ่หลักธรรม

การพัฒนาวัดและศาสนสถานให้เหมาะสมกับเป็นสถานที่เผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามสนภาวะของสังคม และให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยจัดสภาพแวดล้อมภายในวัดและศาสนสถานให้สะอาดร่มรื่น มีเสนาสนะที่สวยงามและทันสมัย มีวิธีการดำเนินการดังนี้

๑. พัฒนาและปรับปรุงวัดและศาสนสถานให้มีความสะอาดร่มรื่น ถาวรและมั่นคงเหมาะสมกับเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการประกอบศาสนกิจและการจัดกิจกรรมของท้องถิ่น ตลอดจนเป็นที่พักผ่อนจิตใจ และเป็นอุทยานทางการศึกษา

๒. สนับสนุนและส่งเสริมให้วัดและศาสนสถานเป็นศูนย์กลางชุมชนในท้องถิ่น และสนับสนุนให้ทางราชการใช้ศาสนสถานเป็นศูนย์กลางประชุมอบรมของท้องถิ่น

๓. สนับสนุนให้วัดและศาสนสถานทำหน้าที่เก็บกักสงเคราะห์ประชาชนในรูปแบบต่างๆ

๔. ให้การศึกษาและอบรมแก่พระสงฆ์และผู้นำทางศาสนาให้มีความรู้ในการบริหารจัดการวัดและศาสนสถานตามหลักการบริหารสมัยใหม่การระดมสรรพกำลังทำนุบำรุงอุปถัมภ์พระศาสนา โดยการเร่งรัดให้พุทธศาสนิกชนและองค์การทางศาสนาทั้งภาครัฐและเอกชนมีส่วนร่วมทำนุบำรุงอุปถัมภ์และพัฒนากิจการพระศาสนา โดยระดมสรรพกำลังตามกำลังตามความสามารถและความสนใจในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างวัด บ้าน และโรงเรียน เพื่อความสามัคคี และความมั่นคงภายในชุมชน

- ส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนและองค์การอื่นๆ ในชุมชนทั้งภาครัฐและเอกชนทำหน้าที่ให้การทำนุบำรุงอุปถัมภ์และพัฒนาศาสนสถาน

- สนับสนุนให้มีการระดมทุนและจัดตั้งกองทุนเพื่อกิจการพระพุทธศาสนา

- ส่งเสริมและประสานงานให้มวลสมาชิกในองค์กรทุกระดับได้รู้จักและแลกเปลี่ยนทัศนคติซึ่งกันและกัน ตลอดจนได้ร่วมกันทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

การดำเนินงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้จะต้องมีการพัฒนาการบริหารงานด้านพระศาสนาให้มีประสิทธิภาพด้วยการเร่งรัดพัฒนาการบริหารงานด้านพระศาสนา ทุกระดับ สนับสนุนการบริหารการปกครองคณะสงฆ์และพัฒนาระบบสารสนเทศระบบการติดตามประเมินผลและการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ให้ทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ หลักธรรมสำหรับการพัฒนา

หลักธรรมสำหรับใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญรุ่งเรืองที่กล่าวไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๔๖ มีทั้งหมด ๘ ประการ ได้แก่

๑. ศีลธรรมและวัตรธรรม

๒. สุขภาพอนามัย

๓. สัมมาชีพ
๔. สันติสุข
๕. ศึกษาสงเคราะห์
๖. สาธารณสงเคราะห์
๗. กตัญญูทเวทิตาธรรม
๘. สามัคคีธรรม

หน่วยงานอบรมประชาชนประจำตำบลแต่ละหน่วยสามารถนำหลักธรรมดังกล่าวไปปรับใช้ขยายผลถ่ายทอดไปสู่ประชาชนในท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ เกิดความตื่นตัวในการที่จะร่วมมือกันพัฒนาหมู่บ้านของตน อันที่จริงหัวข้อธรรมที่จะใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นมิใช่จะมีเพียง ๘ ประการ ตามที่กำหนดไว้ในระเบียบนี้เท่านั้นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล หน่วยใดพิจารณาเห็นว่า ในท้องถิ่นประโยชน์แก่ชุมชนในท้องถิ่นของตน ก็สามารถเลือกดำเนินการได้ เพื่อให้เกิดความหลากหลาย

ก่อนอื่นจะต้องทำความเข้าใจว่า หลักธรรมสำหรับใช้ในการพัฒนาจิตใจนั้นมีมากมายหลายประเภท บางอย่างเหมาะสมแก่คนทั่วไป เช่น ความไม่ประมาท ความเกลียดชังกลัวบาป การพึ่งตนเองความขยันหมั่นเพียร เป็นต้น บางอย่างเหมาะสมสำหรับบรรพชาผู้ครองเรือน เช่น หน้าที่ของสามีภรรยาที่ควรปฏิบัติต่อกัน บางอย่างเหมาะสม เฉพาะนักบวช เช่น ความมักน้อย ความสันโดษ บางอย่างเหมาะสมแก่ผู้ต้องการมนุษยสมบัติและสวรรค์สมบัติ บางอย่างเหมาะสมสำหรับผู้ต้องการนิพพานสมบัติ บางอย่างเหมาะสมผู้มีอุปนิสัยหรือญาณบารมีแก่กล้าแล้ว เหล่านี้เป็นต้น ดังนั้น ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาจึงจำต้องรู้เรื่องนี้ มิฉะนั้น จะเข้าใจไขว้เขว เช่น ยารักษาโรค ผู้ใช้จะต้องรู้ว่ายาชนิดนี้ แก้อะไรอย่างนี้ ยาชนิดนั้นใช้แก้อะไรอย่างนั้น หรือยาชนิดนี้เป็นยาบำรุงกำลังร่างกายไม่ใช่รักษาโรค เมื่อเข้าใจอย่างนี้ จะได้ใช้ยาไม่ผิด

นอกจากนี้ ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาจะต้องยอมรับก่อนว่า ตนมีความรู้ในวิชาพระพุทธศาสนามากน้อยเพียงไร ทั้งนี้เพื่อป้องกันความเข้าใจผิด เพราะมีบางคนพอเริ่มศึกษาก็ถามถึงพระนิพพานเลย พอฟังคำอธิบายไม่รู้เรื่องก็โทษคนอธิบาย โทษธรรม แทนที่จะ โทษตัวเองว่ามีความรู้太少 บางคนเลยไม่ยอมศึกษาต่อ เพราะเข้าใจว่าพระพุทธศาสนาเข้าใจยาก เลยไม่สนใจภูมิปัญญาไทย แม้การพัฒนาที่ผ่านมาบางเรื่องอาจจะผิดพลาดก่อผลเสียในตำบลให้หมู่บ้านทำให้เกิดการสูญเสียทรัพยากร มีผลกระทบต่องานแวดล้อม เกิดช่องว่างทางสังคม ทำให้สถาบันครอบครัวและสถาบันชุมชนอ่อนแอลงจนเกิดปัญหาด้านสังคม การแย่งชิงทรัพยากรและวิกฤตการณ์การพัฒนาหมู่บ้าน หลายหมู่บ้านได้เรียนรู้แผนใหม่เพื่อลดความรุนแรงของผลกระทบจากการพัฒนาที่ผิดพลาด หันมาสร้างสรรค์รูปแบบและวิธีการพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์และสังคมของชุมชนโดยอาศัยองค์ประกอบคือมรดกทางภูมิปัญญาหรือความรู้ในชีวิตที่มีอยู่เดิมในชุมชนของท้องถิ่นนั้น ๆ เข้าร่วมกับแผนพัฒนาการสมัยใหม่เป็นกระบวนการถ่ายทอดทางภูมิปัญญาประสานกับการเรียนรู้จากการปรับตัวของชาวบ้านโดยกระแสภูมิปัญญานี้ และเล็งเห็นว่าการพัฒนาที่ผ่านมาเราให้ความสำคัญกับความรู้ภูมิปัญญาไทยน้อยกว่าความรู้ทางวิชาการแบบสากลของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

ปัจจุบันบทบาทของภูมิปัญญาไทยในการพัฒนาสังคมเริ่มได้รับการยอมรับมากขึ้นจากหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรชุมชน การศึกษาค้นคว้าและนำไปสู่การปฏิบัติของหน่วยงานต่างๆ มีมากขึ้น มูลเหตุที่ภูมิปัญญาไทยมีบทบาทในหลายๆหน่วยงานและในการพัฒนาหลายๆ ด้าน เพราะภูมิปัญญาไทยมีความหลากหลายในวิถีชีวิตของคนในสังคมภูมิปัญญาไทยจึงเกี่ยวข้องกับสังคมโดยมี"คน" เป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์กับคนในสังคม สิ่งแวดล้อมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้คนในสังคมเป็นผู้ทรงภูมิปัญญา เป็นผู้เรียนรู้ สืบทอด พัฒนา ถ่ายทอด และนำความรู้ภูมิปัญญามาพัฒนาวิถีชีวิตของคนในสังคม องค์ความรู้ที่คนในสังคมไทยยอมรับถือเป็นมรดกที่สืบทอดมากับประเทศไทยทั้งหมดนี้เรียกว่า"ภูมิปัญญาไทย"สาขาภูมิปัญญาไทยที่ควรส่งเสริม

๑. สาขาเกษตรกรรม หมายถึงความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยีโดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิมซึ่งคนคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิตการแก้ไขโรคและแมลง และการรู้จักนำเทคโนโลยีใหม่ๆ ไปใช้ได้อย่างเหมาะสมกับการเกษตรกรรม เป็นต้น

๒. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึงการรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ไขปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนในท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

๓. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึงความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

๔. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึงความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์พัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

๕.สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึงความสามารถในด้านบริหารจัดการด้านการสะสมและบริหารกองทุนและธุรกิจชุมชนทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

๖. สาขาสวัสดิการ หมายถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม

๗. สาขาศิลปกรรม หมายถึงความสามารถในการผลิตผลงานด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ เป็นต้น

๘. สาขาการจัดการ หมายถึงความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินการต่างๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรทางสังคมอื่น ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์การของกลุ่มแม่บ้านระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เป็นต้น กรณีของการจัดการศึกษาเรียนรู้นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ดีหมายถึงกระบวนการเรียนรู้พัฒนาและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิภาพ

๙. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึงความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษาตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

๑๐. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึงความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาตามความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อชุมชนบุคคลและสิ่งแวดล้อม มีการถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา เช่น การบวชป่า ประเพณีบุญประเพณีข้าว ของชาวอีสาน เป็นต้น^{๒๘}

หลักธรรมที่เป็นแนวเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ทั้ง ๘ ด้าน

หลักธรรมสำหรับใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญรุ่งเรืองที่กล่าวไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๔๖ มีทั้งหมด ๘ ประการ ได้แก่^{๒๙}

๑. ศีลธรรมและวัฒนธรรม
๒. สุขภาพอนามัย
๓. สัมมาชีพ
๔. สันติสุข
๕. ศึกษาสงเคราะห์
๖. สาธารณสงเคราะห์
๗. กตัญญูกตเวทีตาธรรม
๘. สามัคคีธรรม

หน่วยงานอบรมประชาชนประจำตำบลแต่ละหน่วยสามารถนำหลักธรรม ดังกล่าวไปปรับใช้ขยายผลถ่ายทอดไปสู่ประชาชนในท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ เกิดความตื่นตัวในการที่จะร่วมมือกันพัฒนาหมู่บ้านของตน อันที่จริงหัวข้อธรรมที่จะใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นมีใช้จะมีเพียง ๘ ประการ ตามที่กำหนดไว้ในระเบียบนี้เท่านั้นหน่วยงานอบรมประชาชนประจำตำบล หน่วยใดพิจารณาเห็นว่าในท้องถิ่นประโยชน์แก่ชุมชนในท้องถิ่นของตน ก็สามารถจะเลือกดำเนินการได้ เพื่อให้เกิดความหลากหลาย หลักธรรมสำหรับใช้ในการพัฒนาจิตใจนั้น มีมากมายหลายประเภท เหมาะสำหรับบุคคลคนทั่วไป เช่น ความไม่ประมาท ความเกลียดชังกลัวบาป การพึ่งตนเองความขยันหมั่นเพียร การครองเรือน รวมไปถึงนำไปใช้ในการจัดการในหน่วยงาน การส่งเสริมความสามัคคี หลักธรรมที่ใช้ได้แก่

๑. อปทานิยธรรม ๗

อปทานิยธรรม คือ ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อม ธรรมที่ทำให้ไม่เลื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว มี ๗ อย่าง ที่ไตร่ตรองสำหรับภิกษุ (ภิกขุอปทานิยธรรม) จะยกมาแสดงหมวดหนึ่ง ดังนี้

^{๒๘} ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษาสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการปฏิบัติงาน หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล, (พ.ศ. ๒๕๔๖), หน้า ๑ - ๗.

^{๒๙} หน่วยอบรมประชาชนประจำอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่, คู่มือการปฏิบัติงาน หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล: ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, หน้า ๔ - ๕.

- ๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
- ๒) เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ
- ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้แล้ว สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้
- ๔) ภิกษุเหล่าใด เป็นผู้ใหญ่ เป็นประธานในสงฆ์ เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน
- ๕) ไม่ลู่อ่านางแก่ความอยากที่เกิดขึ้น
- ๖) ยินดีในเสนาสนะป่า
- ๗) ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณรซึ่งเป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาส ขอให้มา ที่มาแล้วขอให้ อยู่เป็นสุข^{๓๐}

๒. อริยทรัพย์ ๗

ผู้ที่มีธรรมทั้ง ๗ ประการนี้ พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า เป็นผู้ไม่จน ถึงแม้ว่าทรัพย์สมบัติภายนอก คือ เงินทองข้าวของอย่างอื่น ข้าวเมล็ดเดียวจะไม่มีก็ตาม ท่านกล่าวว่า เป็นผู้ที่ไม่จน เพราะ

๑. ศรัทธา คือ ความเชื่อความเลื่อมใส ควรเชื่อในสิ่งที่ดีเป็นประโยชน์มีสาระเป็นแก่นสารจริงจริง

๒. ศีล เรียกตามภาษาบาลีว่า "สทุธาน สีสถน" ศีลคือความปกติทางกายและทางวาจา ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ไม่สร้างความทุกข์ให้แก่ผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ด้วยการละเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ละเว้นจากการลักทรัพย์ ละเว้นจากการประพฤติดีประเวณี ละเว้นจากการพูดปดมตเท็จ ละเว้นจากการเสพสุรายาเมา

๓. หิริณัง คือ ความละอายต่อบาป

๔. โอตฺถปณฺณัง คือ ความสะดุ้งตกใจกลัวต่อบาป ขึ้นชื่อว่าเป็นบาปแล้วไม่ทำ มีความละอายต่อบาป หุจฺจริต การทำผิด ทำไม่ดีทุกสิ่งทุกอย่าง มีความสะดุ้งตกใจกลัวต่อบาปหุจฺจริต หรือกรรมวิบากที่ผู้ทำผิดแล้วจะต้องได้รับเสวยกรรมวิบาก คือ ความทุกข์

๕. พาหุสัจจนัง หรือ สุตถนัง คือ ความเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาเล่าเรียนดี ได้สดับตรับฟังหรือการทรงจำธรรมไว้ในจิตใจซึ่ง เป็นสิ่งสำคัญ

๖. จาคธนัง คือ การบริจาคทานแก่ผู้ที่ควรให้ การให้ควรเป็นการให้บริจาคด้วยน้ำใสใจจริงแก่ผู้ที่ควรให้

๗. ปัญญา คือ ความรอบรู้ รอบรู้ทั้งในสิ่งที่ประโยชน์และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ สิ่งใดเป็นประโยชน์ก็ชวนขวนขวายทำแต่สิ่งนั้น สิ่งใดที่ไม่เป็นประโยชน์ก็พยายามหลีกเลี่ยงให้ห่างไกล^{๓๑}

^{๓๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๙๐ – ๒๙๑.

^{๓๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๖/๒๖๔.

๓. สัปปริสธรรม ๗

สัปปริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ หรือธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คำว่า “สัตบุรุษ” หมายถึง คนดี นักปราชญ์ หรือบัณฑิตสัปปริสธรรม จึงหมายถึง คุณธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดี มี ๗ ประการคือ^{๓๒}

๑. อัมมัญญตา หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตในการปฏิบัติหน้าที่หรือดำเนินกิจการงานต่าง ๆ รู้และเข้าใจในสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่นรู้ว่า ตำแหน่งฐานะ อาชีพการงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไร จึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้น ๆ ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุดคือ รู้เท่าทันกฎธรรมหรือหลักความจริงของธรรมชาติเพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น

๒. อัตถัญญตา หมายถึง รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือ รู้ความหมาย และความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้น ดำเนินชีวิตอย่างนั้น เพื่อประสงค์ ได้ประโยชน์อะไร หรือควรจะได้บรรลุถึงผลหรือเป้าหมายอย่างไร ที่ให้มีหน้าที่ ตำแหน่งฐานะ การงานอย่างนั้น เขากำหนดความมุ่งหมายอะไร กิจการงานที่ตนกระทำอยู่ในขณะนี้ เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอย่างไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสีย เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุด คือ รู้ความหมายของคติธรรมดา และประโยชน์ที่เป็นจุดหมายแท้จริงของชีวิต

๓. อัตตัญญตา หมายถึง รู้ตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น เป็นอย่างไร มีลักษณะแบบไหน และนำมาประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมกับตน และกระทำให้สอดคล้องกับสภาพที่แท้จริงของตนก็จะทำให้สัมฤทธิ์ผลตลอดจนรู้จักปรับปรุงแก้ไขตนเองให้เจริญก้าวหน้าและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

๔. มัตตัญญตา หมายถึง รู้ประมาณ คือ รู้จักความพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด ในการปฏิบัติกิจการงานต่าง ๆ ตลอดจนรู้จักประมาณในการพักผ่อนหลับนอนและการสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ ทำกิจการทุกอย่างด้วยความเข้าใจในวัตถุประสงค์เพื่อผลที่ได้อย่างแท้จริง มิใช่เพื่อเห็นแก่ความพอใจ ความชอบใจ หรือเอาแต่ใจตนเองเพียงอย่างเดียว

๕. กาลัญญตา หมายถึง รู้กาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และรู้ระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจการต่าง ๆ รู้จักแบ่งเวลาให้เหมาะสมในแต่ละกิจการที่ตนกระทำ เช่น แบ่งเวลาเรียน เวลาทำงาน เวลาอ่านหนังสือ เวลาเล่น เวลาพักผ่อน เป็นต้น นอกจากนั้นจะต้องเป็นคนตรงต่อเวลารับผิดชอบต่อเวลาที่ตนกำหนดที่ตนได้วางแผนไว้ เพื่อผลสำเร็จที่มีต่อตนเองอย่างแท้จริง

๖. ปริสัณญตา หมายถึง รู้ชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักชุมชน รู้ในสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติต่อท้องถิ่นของตน มีความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นหรือชุมชนของตน เข้าใจและปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชน ไม่รังเกียจหรือดูหมิ่นเหยียด

^{๓๒} วจ.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓.

หยาบทั้งถิ่นหรือชุมชนของตน ควรให้การสงเคราะห์ ช่วยเหลือหรือบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อ
ท้องถิ่นหรือชุมชนของตน เป็นต้น

๗. บุคคลลัทธิอุตา หมายถึง รู้บุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล ว่าแต่ละ
คนมีบุคลิกลักษณะ อุปนิสัย ความรู้ความสามารถ และคุณธรรมที่แตกต่าง กัน ควรจะรู้จักปฏิบัติต่อ
แต่ละบุคคลอย่างไร เช่นไร บุคคลไหนควรคบไม่ควรคบ บุคคลไหนที่เราควรให้ความเคารพเชื่อฟัง
คำสั่งสอนบุคคลไหนที่เราควรให้คำแนะนำ สั่งสอน ช่วยเหลือ เป็นต้นหากต้องการเป็นคนดีของสังคม
ให้เป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลอื่น ควรปฏิบัติตามหลักของสัปปุริสธรรม ๗ ประการนี้ จึงจะได้
ชื่อว่า “มีคุณสมบัติของความเป็นคนดีที่สมบูรณ์” สัปปุริสธรรม อีก ๗

๑. สัตบุรุษประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ คือ มีศรัทธา มีความละเอียดรอบาป มีความกลัว
ต่อบาป เป็นคนได้ยินได้ฟังมาก เป็นคนมีความเพียร เป็นคนมีสติมั่นคง เป็นคนมีปัญญา

๒. จะปรึกษาสิ่งใดกับใคร ๆ ก็ไม่ปรึกษาเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น.

๓. จะคิดสิ่งใดก็ไม่คิดเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น

๔. จะพูดสิ่งใดก็ไม่พูดเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น

๕. จะทำสิ่งใดก็ไม่ทำเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น

๖. มีความเห็นชอบ มีเห็นว่าทำได้ดีทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

๗. ให้ทานโดยเคารพ คือเอื้อเพื่อแก่ของที่ตัวให้ และผู้รับทานนั้น ไม่ทำอาการดูทั้งเสีย

๔. โพชฌงค์ ๗

โพชฌงค์ ๗ ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ หรือองค์ของผู้ตรัสรู้ หมายถึง ธรรมหรือข้อปฏิบัติ
เพื่อยังวิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์ กล่าวคือ ถึงที่สุดแห่งการดับทุกข์หรือการตรัสรู้ อันมี ๗ ประการ
ซึ่งเมื่อปฏิบัติอย่างถูกต้องดังงามก็ดำเนินไปตามหลักอภิปัจจยตา หรือปฏิจกสมุปปันธรรมอันเป็นไป
ดังนี้

๑. สติ ความระลึกได้

๒. ธัมมวิจยะ ความสอดส่องธรรม

๓. วิริยะ ความเพียร

๔. ปีติ ความอิ่มใจ

๕. ปัสสัทธิ ความสงบใจและอารมณ์

๖. สมาธิ ความตั้งใจมั่น

๗. อุเบกขา ความวางเฉย

เรียกตามประเภทว่า สติสัมโพชฌงค์ไปโดยลำดับจนถึงอุเบกขาสัมโพชฌงค์ โพชฌงค์ ๗ จึง
ล้วนเป็นธรรมเหล่าใดที่บุคคลเจริญแล้วกระทำให้มากแล้ว ย่อมยังให้เกิดวิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์
หรือถึงที่สุดแห่งการดับทุกข์นั่นเอง^{๓๓}

^{๓๓}ที่.ปา. (ไทย)๑๑/๓๒๗/๒๖๔; ๔๖๔/๓๑๐

๕. ขรवासธรรม

ขรवासธรรม คือ ธรรมอันสูงสุดของขรवास ซึ่งเปรียบได้กับกฎเบื้องต้นที่จะนำครอบครัวไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินชีวิต สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกล่าวว่าประกอบด้วยธรรมะ ๔ ข้อ ดังนี้คือ^{๓๔}

๑. สัจจะ คือ ความจริง มีความซื่อสัตย์มั่นคงและจริงใจ ทั้งจริงใจต่อตนเอง จริงใจต่อผู้อื่น จริงใจต่อหน้าที่ เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้จะได้รับความเชื่อถือ ได้รับเกียรติ เป็นผลสำเร็จทั้งทางโลกและทางธรรม

๒. ทมะ คือ การเป็นผู้รู้จักปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น รู้จักข่มใจตนเอง บังคับควบคุมตัวเองไม่ให้เกิดราคะ โทสะ เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ก็จะไม่ทำชั่ว ไม่ทำบาป รวมถึงสิ่งอกุศล และจะปรับปรุงตัวเองให้ปฏิบัติแต่สิ่งดีงามอยู่เสมอ

๓. ขันติ คือ ความอดทน ความเข้มแข็ง มุ่งปฏิบัติหน้าที่ด้วยความไม่ท้อถอย สำหรับผู้ครองเรือนควรมีความอดทนในเรื่องต่อไปนี้

๑) อดทนต่อความลำบาก เช่น ความเหนื่อย หิว กระจาย และเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นเรื่องไม่สะดวกสบายเพราะการทำงาน

๒) อดทนต่อทุกขเวทนา คือ ความเจ็บป่วย เช่น ปวดหัว ปวดท้อง เป็นไข้ และโรคอื่น ๆ อย่าให้ความเจ็บป่วยเป็นต้นเหตุของการละทำความดี หรือกล่าวว่า อย่าทำชั่วเพราะอ้างว่าเจ็บป่วย เป็นเหตุ

๓) อดทนต่อความเจ็บใจ วิธีลดความเจ็บใจ คือ การลดความถือตัว แล้ว ปล่อยวาง ความเจ็บใจก็จะทุเลาลง

๔) อดทนต่ออำนาจกิเลส ไม่หลงใหลเพลิดเพลินไปกับสิ่งต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดกิเลส เช่น การบำเรอ การได้ลาภผล การเที่ยวเตร่ ความสนุก ฯลฯ

๔. จาคะ คือ ความเสียสละ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันของของตนแก่คนที่ควรให้ เช่น การให้ทาน เพื่อทำให้ความโลภลดลง เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ จะทำให้ความโลภหมดไป หรือบรรเทาเบาบางลง

๖. พรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ได้แก่^{๓๕}

๑. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข

๒. กรุณา ความสงสารคิดช่วยเหลือให้พ้นทุกข์

๓. มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี

๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ

^{๓๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๓๑๖; ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๑๑/๓๖๑.

^{๓๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕; ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๒.

๗. อกติ ๔

หลักธรรมข้อนี้ นับว่าสำคัญสำหรับผู้นำหรือผู้ปกครอง ที่จะต้องละเว้นอกติทั้ง ๔ ให้ได้ เพราะเป็นทางประพฤติที่ผิดเป็นภัยธรรมในสังคมอย่างยิ่ง อกติ แปลว่า ฐานะอันไม่พึงถึงทางความประพฤติผิดความไม่เที่ยงธรรมหรือความลำเอียง มี ๔ อย่าง คือ^{๓๖}

๑. ฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะความรักใคร่ หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะอ้างเอาความรักใคร่หรือความชอบพอกัน ซึ่งมักเกิดกับตัวเอง ญาติพี่น้อง และคนสนิทสนม การแก้ไขฉันทาคติต้องทำให้เป็นกลางโดยการปฏิบัติต่อทุกคนให้เหมาะสมเหมือน ๆ กัน

๒. โทสาคติ ความลำเอียงเพราะความไม่ชอบเกลียดชัง หรือโกรธแค้น หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะความโกรธ หรือลู่อ่านาจโทสะ การแก้ไขโทสาคติทำได้ด้วยการทำให้หนักแน่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และพยายามแยกเรื่องส่วนตัวกับเรื่องงานออกจากกัน

๓. โมหาคติ ความลำเอียงเพราะความไม่รู้ หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรมเพราะความสะเพร่า ความไม่ละเอียดถี่ถ้วน รีบตัดสินใจก่อนพิจารณาให้ดี วิธีแก้ไขทำได้โดยการเปิดใจให้กว้าง ทำให้สงบ มองโลกในแง่ดีและยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

๔. ภยาคติ ความลำเอียงเพราะความกลัว หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะมีความหวาดกลัวหรือเกรงกลัวภัยอันตราย วิธีแก้ไขทำได้ด้วยการพยายามฝึกให้เกิดความกล้าหาญ โดยเฉพาะความกล้าหาญทางจริยธรรม คือ กล้าคิด กล้าพูดในสิ่งที่ตรง

นอกจากนี้หลักธรรม **อริยสัจ ๔ และมรรคมีองค์ ๘**^{๓๗} หรือเรียกว่าธรรมแห่งความหลุดพ้นก็สามารถนำมาใช้ในการอบรมพัฒนา ซึ่งอริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมที่จำเป็นทั้งสำหรับบรรพชิตและคฤหัสถ์ ได้แก่ ทุกข์ หมายถึง รู้สภาวะที่เป็นทุกข์ สมุทัย หมายถึง รู้สิ่งที่เป็สาเหตุแห่งทุกข์ นิโรธ หมายถึง รู้ภาวะดับทุกข์ และมรรค หมายถึง รู้มรรคคือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ และเมื่อเข้าใจเรื่องทุกข์และปรารถนาที่จะดับทุกข์ได้ แล้วจึงจะเข้าใจว่าดับทุกข์อย่างไรก็ไปเป็นมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) คือ เห็นตามอริยสัจ ๔ ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในเหตุให้ทุกข์ เกิด ความรู้ในความดับทุกข์ และความรู้ในข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

๒. สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) คือ ความคิด ความดำริที่ถูกต้อง ใจบริสุทธิ์เป็นอิสระจากอารมณ์ โลก โกรธ หลง เป็นไปเพื่อความสุข ความเมตตา ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๓. สัมมาวาจา (การพูดชอบ) คือ การงดเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อพูดในสิ่งที่เป็นจริง เป็นประโยชน์ ถูกกาลเทศะสุภาพและอ่อนโยน ด้วยจิตเมตตาและหวังดี

๔. สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ) คือ มีเมตตา (ไม่ฆ่าสัตว์) ซื่อสัตย์ (ไม่ลักทรัพย์) ให้ทาน ไม่ประพฤติผิดในกาม

๕. สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) คือ ละการเลี้ยงชีพที่ผิด สำเร็จด้วยการเลี้ยงชีพที่ชอบ เมื่อเห็นถูกต้อง คิดถูกต้อง พูดถูกต้อง ทำถูกต้อง อาชีพย่อมบริสุทธิ์ ไม่เป็นโทษต่อตนเองและผู้อื่น

๖. สัมมาวาယามะ (ความเพียรชอบ) คือ เพียรในการละ อกุศลเก่า ระวังอกุศลใหม่ที่จะเข้ามาเพียงสร้างกุศลให้ถึงพร้อมและรักษากุศลที่สร้างไว้ไม่ให้เสื่อม

^{๓๖} ที.ปา (ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๓๙.

^{๓๗} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **สัมมาทิฐิ ตามพระเถรานุเถระ** ของท่านพระสารีบุตรเถระ, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นันทพันธ์, ๒๕๕๕), หน้า ๓๒๒ - ๓๓๓.

๗. สัมมาสติ (สติชอบ) คือ ความระลึกชอบ ระลึกถึงอริยสัจ ๔ ทั้งหมดว่าเป็นอย่างไร ระลึกถึงความเพียร การดำรงตน การประพฤติตน วาจา ความคิด ความเห็นของตนในแต่ละวันว่าเป็นอย่างไร มุ่งสู่การดับทุกข์หรือไม่

๘. สัมมาสมาธิ (สมาธิชอบ) คือ เมื่อจิตสงบ จิตจึงตั้งมั่น เมื่อจิตตั้งมั่น ฌาน (ผลจากการฝึกสมาธิ) ญาณ (ผลจากการฝึกวิปัสสนา) จึงเกิดขึ้น

จากหลักธรรมดังกล่าวนี้เป็นเพียงหลักธรรมบางส่วนที่เป็นแนวเพื่อการดำเนินกิจกรรมหน่วย อ.ป.ต. ทั้ง ๘ ด้าน ซึ่งแต่ละหน่วยสามารถนำหลักธรรมต่าง ๆ ที่ไม่ได้กล่าวไว้ในข้างต้น ไปปรับใช้กับการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุผลตามที่มหาเถรสมาคมได้กำหนดเพื่อเป็นภารกิจสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นของหน่วย อ.ป.ต. ต่อไป

จากแนวคิดเกี่ยวกับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) และผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลักเกี่ยวกับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เพื่อการพัฒนารูปแบบของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๔ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๔ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (๒๕๔๖, หน้า ๑-๗)	๑. สาขาเกษตรกรรม ๒. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ๓. สาขาการแพทย์แผนไทย ๔. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ๕. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน ๖. สาขาสวัสดิการ ๗. สาขาศิลปกรรม ๘. สาขาการจัดการ ๙. สาขาภาษาและวรรณกรรม ๑๐. สาขาศาสนาและประเพณี
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๔๖, หน้า ๒๙๐-๒๙๑)	๑. ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม ๒. ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว

๒.๕) ข้อมูลพื้นฐานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี

“หน่วย อ.ป.ต.” เป็นชื่อย่อมาจาก หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นความริเริ่มของ คณะสงฆ์ซึ่งมีเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร ร่วมกับกรมการศาสนาก่อตั้งขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์ ๕ ประการ คือ

๑. เพื่อสงเคราะห์ประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ตำบลที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลตั้งอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้ช่วยเหลือตนเองให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ

๒. เพื่อเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างวัด บ้าน และหน่วยงานราชการ ในการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญในทุกๆด้านร่วมกัน เช่น การศึกษา ศิลธรรม วัฒนธรรม ตลอดจนอาชีพต่างๆ เป็นต้น

๓. เพื่อเป็นศูนย์รวมความคิดและการแสดงออกในการพัฒนาชุมชนของประชาชนทุกเหล่า

๔. เพื่อเป็นศูนย์รวมพลังความสามัคคี ในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๕. เพื่อเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสาร ในการรับข้อมูลและเผยแพร่ข้อมูลอย่างถูกต้อง

เพื่อให้วัตถุประสงค์ทั้ง ๕ ประการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนอย่างแท้จริง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยพระธรรมมหาวิราญวัตร (ฉลอง จินตาทิโน) ได้ทำการจัดตั้งงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) จ.สุพรรณบุรีขึ้น จำนวน ๑๐๐ หน่วย และได้ทำการอบรมด้านคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรมให้กับประชาชนอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้รับรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยเฉพาะให้กำหนดเอาสถานที่ที่ตั้งหน่วย อ.ป.ต. และให้หน่วย อ.ป.ต.เป็นแกนนำในโครงการฝึกกำลังบ้าน วัด ราชการ (บวร) โดยในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี มีทั้งหมดรวม ๒๐ หน่วย

ดังนั้น การบริหารงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ในปัจจุบันสามารถแสดงรายละเอียดตามลำดับชั้นการบริหารได้ดังนี้

กรรมการเจ้าหน้าที่โดยตำแหน่ง ได้แก่

๑. พระครูศรีปริยัตยานุศาสน์ เจ้าคณะอำเภอเมือง ที่ปรึกษาประธานหน่วย อ.ป.อ.

๒. พระครูสิริวัชรธรรมากินันท์ รองเจ้าคณะอำเภอเมือง รูปที่ ๑

ประธานหน่วย อ.ป.อ.

๓. พระครูศรีรัตนากิวิวัฒน์รองเจ้าคณะอำเภอเมือง รูปที่ ๒

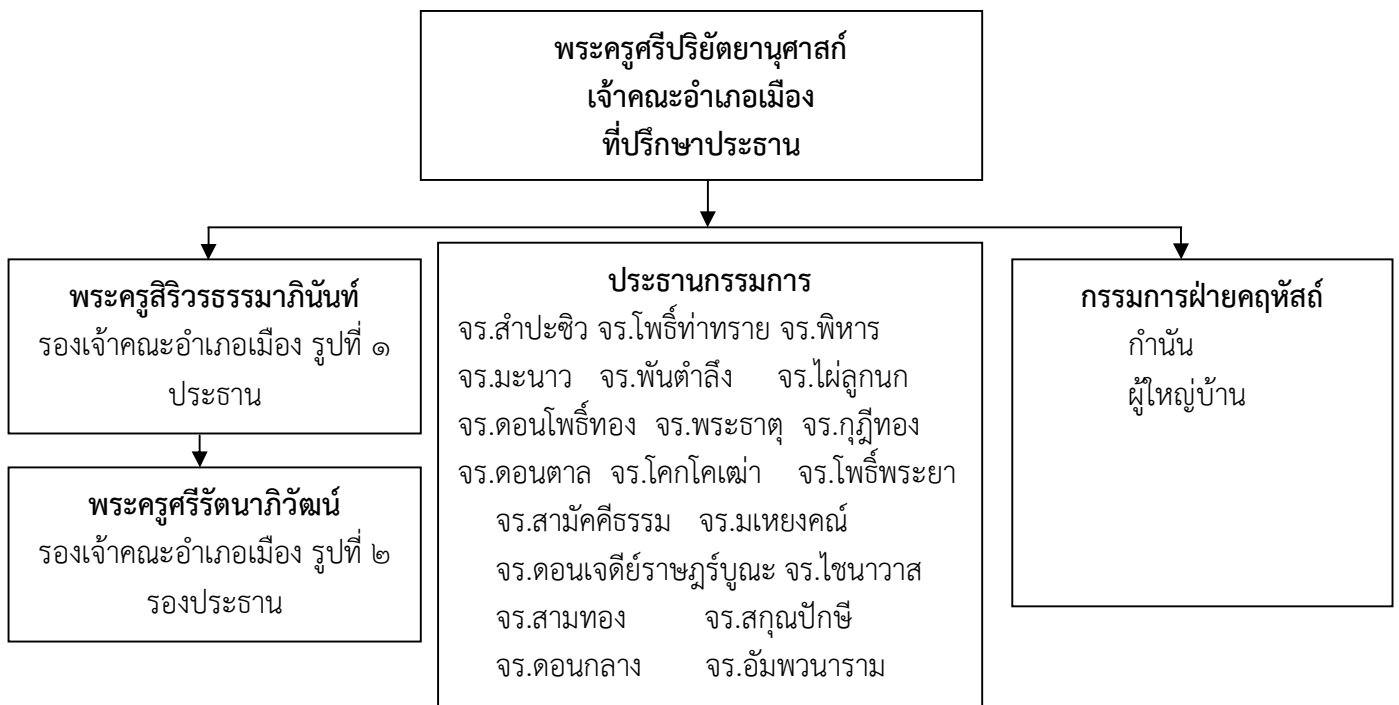
รองประธานหน่วย อ.ป.อ.

คณะกรรมการระดับตำบล ๒๐ ตำบล ได้แก่

๑. พระครูปลัดมงคลวรวัฒน์	ประธานหน่วย อ.ป.ต.สนามชัย
๒. พระครูปัญญาสุวรรณ์วัฒน์	ประธานหน่วย อ.ป.ต.บ้านโพธิ์
๓. พระครูสมุห์แย้ม ธีโร	ประธานหน่วย อ.ป.ต.พิหารแดง
๔. พระครูสิริธรรมากินันท์	ประธานหน่วย อ.ป.ต.ทับตีเหล็ก
๕. พระอธิการสมควร โชติคุณโณ	ประธานหน่วย อ.ป.ต.ดอนก่ายาน
๖. พระมหาวิไล รวิคุณโณ	ประธานหน่วย อ.ป.ต.สวนแดง
๗. พระสมุห์ดำ กนตสีโล	ประธานหน่วย อ.ป.ต.ศาลาขาว

๘. พระมหาไพรัตน์ ขนติสาโร	ประธานหน่วย อ.ป.ต.รั้วใหญ่
๙. พระครูสุวรรณสีลโสภิต	ประธานหน่วย อ.ป.ต.โคกโคเตมา
๑๐. พระครูจันทสุวรรณเทพ	ประธานหน่วย อ.ป.ต.โพธิ์พระยา
๑๑. พระอธิการทอง นิตติสาโร	ประธานหน่วย อ.ป.ต.สระแก้ว
๑๒. พระมหาจำปา สิริโยโส	ประธานหน่วย อ.ป.ต.สนามคลี
๑๓. เจ้าอธิการประสิทธิ์ เตชพลโ	ประธานหน่วย อ.ป.ต.ดอนมะสังข์
๑๔. พระครูสุนาถธรรมคุณ	ประธานหน่วย อ.ป.ต.ท่าพี่เลี้ยง
๑๕. พระครูวิโรจน์สุวรรณคุณ	ประธานหน่วย อ.ป.ต.ตลิ่งชัน
๑๖. พระอธิการประสิทธิ์ ปสาโท	ประธานหน่วย อ.ป.ต.ท่าระหัด
๑๗. พระครูโพธิ์สุวรรณคุณ	ประธานหน่วย อ.ป.ต.ดอนโพธิ์ทอง
๑๘. พระครูสมุห์สุเทพ อธิปญโญ	ประธานหน่วย อ.ป.ต.ไผ่ขวาง
๑๙. พระครูสมุห์พนม ทีปธมโม	ประธานหน่วย อ.ป.ต.บางกุ้ง
๒๐. พระสมุห์นพ ปวโร	ประธานหน่วย อ.ป.ต.ดอนตาล

ตารางแผนภาพที่ ๒.๑ แสดงการบริหารงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี เรียกชื่อย่อว่า "คณะกรรมการ อ.ป.อ." ดังต่อไปนี้

ตารางแผนภาพที่ ๒.๑ แสดงการบริหารงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี เรียกชื่อย่อว่า "คณะกรรมการ อ.ป.อ." ดังต่อไปนี้

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖.๑) งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาท

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ บทบาท พบว่ามีผู้ได้ศึกษาวิจัยไว้กว้างขวาง ผู้ศึกษาจึงได้คัดเลือกเพื่อนำมาประกอบการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

พระครูสุนทรวัชรการ (อำพล วนิชย์ธิตกาล) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์จังหวัดเพชรบุรีในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง” จากผลการวิจัย พบว่า พระสงฆ์จังหวัดเพชรบุรีมีบทบาทต่อการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งในระดับปานกลาง เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในอันดับสูงที่สุด ได้แก่ สอนธรรมศึกษาแล้วสอดแทรกเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง รองลงมา ได้แก่ โนมน้าวจิตใจให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง และมีค่าเฉลี่ยอยู่ในอันดับต่ำที่สุด ได้แก่ จัดฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้นที่สามารถพัฒนาอาชีพของชาวบ้านในชุมชน พระสงฆ์ควรพัฒนาบทบาทที่มีต่อชุมชน จากฐานะที่เป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนร่วมกับองค์กรพัฒนาชุมชนต่างๆ ไปเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการแนะนำ หรือเทศน์สอนโนมน้าวจิตใจให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง พระสงฆ์ควรเข้าไปแก้ไขปัญหาระเบิดความขัดแย้งของคนในชุมชนและปัญหาเรื่องการขาดศีลธรรม อันเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง พระสงฆ์ต้องเป็นสื่อกลางในการชักจูงประชาชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนด้วยความเต็มใจ และต้องประสานงานกับภาครัฐและองค์กรเอกชนต่างๆ ให้ใช้สถานที่ของวัดเป็นที่ฝึกอบรมและพัฒนาอาชีพแก่คนในชุมชน หรือเป็นสถานที่จัดโครงการต่างๆ ที่นำไปสู่การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง^{๓๔}

พระมหาชาวลิต ชาตเมธี (คงแก้ว) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต” จากผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ตในด้านการปกครองและด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศาสนศึกษา ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง^{๓๕}

พระสุพิต วันทะวงษ์ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ” จากผลการวิจัยพบว่า ๑) บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เจ้าอาวาสมี

^{๓๔} พระครูสุนทรวัชรการ (อำพล วนิชย์ธิตกาล), “บทบาทของพระสงฆ์จังหวัดเพชรบุรีในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง”, **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๓๕} พระมหาชาวลิต ชาตเมธี, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต”, **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

บทบาทในการบริหารจัดการวัด ด้านการปกครองและด้านสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่นๆ อยู่ในระดับปานกลาง ๒) เจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณร และคณะกรรมการบริหารวัดมีความคิดเห็นต่อบทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอขุนหาญจังหวัดศรีสะเกษ ทั้งภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน^{๔๐}

พระสมุห์ทรง สณฺญโต (ทองคุ่ม) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของวัดไร่ขิงที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของวัดไร่ขิงที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบบทบาทของวัดไร่ขิงที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างตัวแปร พบว่า เพศ อายุ รายได้ และอาชีพ มีผลให้ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของวัดไร่ขิงที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ไม่แตกต่างกัน จึงเป็นการปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ส่วนด้านระดับการศึกษา แตกต่างกัน ผลการสัมภาษณ์ พบว่า วัดไร่ขิงมีบทบาทในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตประชาชนในเขตตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เป็นอย่างมาก และมีบทบาทโดยใช้การบริหารกิจการคณะสงฆ์เข้ามาส่งเสริมคุณภาพชีวิตประชาชน ซึ่งประกอบด้วย ๓ ด้าน ด้วยกัน ด้านการเผยแผ่ การพัฒนาจิตใจ และด้านสาธารณสงเคราะห์^{๔๑}

พระภานุมาตร์ พรหมปณฺโญ (เนโส) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านในจังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านในจังหวัดนครปฐม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้นส่วนใหญ่เป็นการนำวัตถุมาจัดแสดง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้าน อีกทั้งยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของคนในแต่ละสังคม แต่ละท้องถิ่น เกิดความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นการแสดงให้คนต่างท้องถิ่นให้เกิดความรู้ ความเข้าใจถึงความเป็นมาของวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นอย่างถูกต้อง ในรูปแบบของพิพิธภัณฑสถานที่มีชีวิตและผสมผสานเข้ากับงานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นได้อย่างดีเยี่ยม พระสงฆ์ให้ความสนใจและเอาใจใส่ มีความกระตือรือร้นที่จะอนุรักษ์พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นมรดกที่ทรงคุณค่าของศิลปะพื้นบ้านในอดีต ที่สำคัญศิลปวัฒนธรรม ประเพณี โบราณสถานและโบราณวัตถุ ได้รับสืบทอดมาจากรบรรพบุรุษของเราตั้งแต่อดีต เราจึงควรช่วยกันอนุรักษ์สิ่งของเหล่านี้ให้อยู่ต่อไป ตราบรุ่นลูกหลาน และการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน เพื่อเป็นการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ให้คงอยู่สืบต่อไป^{๔๒}

^{๔๐} พระสุพิศ วันทะวงษ์, “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๑).

^{๔๑} พระสมุห์ทรง สณฺญโต, “บทบาทของวัดไร่ขิงที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”, *พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๔๒} พระภานุมาตร์ พรหมปณฺโญ, “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านในจังหวัดนครปฐม”, *พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

สรุปจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท สรุปได้ว่า บทบาท เป็นการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของบุคคลในสถานภาพ ตำแหน่งหน้าที่ ที่แตกต่างกันไป ซึ่งแต่ละบทบาทของแต่ละบุคคลได้รับความคาดหวังจากสังคมแตกต่างกัน

๒.๖.๒) งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

เพื่อให้งานศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีเนื้อหาที่ครอบคลุมเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาชุมชน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในหลายๆนักรวิชาการที่ได้ทำการศึกษาวิจัยไปบ้างแล้ว จากหน่วยงานจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ซึ่งมีทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยมีงานวิจัยดังต่อไปนี้

พระครูสาครกิจจานุกูล (วิศิษฐ์ จันทโน) ได้วิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขต อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ผลการวิจัยพบว่า

๑. ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า พุทธศาสนิกชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ ในภาพรวมอยู่ระดับมาก

๒. เปรียบเทียบความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีเพศและวุฒิการศึกษาแตกต่างกันมีความคิดเห็นโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพุทธศาสนิกชนที่มีอายุแตกต่างกันมีความคิดเห็นโดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ด้านสังคม พระสงฆ์ไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการที่พระสงฆ์จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในหลายๆ ด้าน ดังเช่น ด้านเศรษฐกิจ คือ ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรของคณะสงฆ์เอง รวมทั้งจากหน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกันด้วย ด้านวัฒนธรรม ประชาชนไม่มีความเข้าใจในการที่พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านวัฒนธรรม เช่น การอนุรักษ์โบราณสถานเป็นต้น ด้านสาธารณสุข ขาดการสนับสนุนและติดต่อประสานงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวงการแพทย์เพราะได้รับความร่วมมือน้อยหรือไม่ได้รับความร่วมมือเลย หรือถ้ามีก็เพียงเล็กน้อยจึงขาดอุปกรณ์หรือเครื่องมือในการช่วยเหลือ หรือพัฒนาชุมชนในด้านสาธารณสุข ประการสุดท้ายในด้านสิ่งแวดล้อม อุปกรณ์ในการให้ความสะดวกแก่พระสงฆ์ในการอบรมหรือในการช่วยเหลือพัฒนาชุมชนมีน้อย ดังนั้น พระสงฆ์ต้องแสดงศักยภาพในฐานะผู้นำชุมชนเข้าไปมีบทบาทและสงเคราะห์ประชาชนจนเป็นที่ยอมรับของบุคคลโดยทั่วไป^{๔๓}

พระครูสุจินธรรมนิวิฐ (สมจิตร อธิปญโญ) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน : กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้ง ๓ ด้าน พบว่า ด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตาม

^{๔๓} พระครูสาครกิจจานุกูล (วิศิษฐ์ จันทโน), “ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขต อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร”, **พุทธศาสนคัมภีร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและ การดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของท่านด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องการเป็นพระสงฆ์นักพัฒนา และใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจการต่างๆ ของวัด ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ พระสงฆ์ปรับปรุงพัฒนาวัดโดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมเสมอ และด้านการสนับสนุน ส่งเสริม ประสานงานจากภาคส่วนต่างๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ พระสงฆ์สามารถเป็นผู้ประสานระหว่างประชาชนและหน่วยงานต่างๆ ให้เกิดความเข้าใจนำไปสู่การพัฒนาที่แท้จริงได้ ปัญหาและอุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามความคิดเห็นของพระสงฆ์เอง ได้แก่ การขาดความรู้และข้อมูลที่จำเป็นเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง พฤติกรรมของพระสงฆ์ ที่มีความสมถะน้อยลง และประชาชน เข้าวัดน้อยลง ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้ คือ ควรให้ทุกภาคส่วนร่วมมือกันอย่างจริงจังในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อลดผลกระทบทางลบที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนจากกระแสโลกาภิวัตน์และอิทธิพลของสื่อยุคใหม่^{๔๔}

พระมหาสังวร เทศนั ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทเจ้าอาวาสกับการพัฒนาชุมชน” จากผลการวิจัยพบว่า เจ้าอาวาสมีรูปแบบในการพัฒนาชุมชนแบ่งเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ ๑) การพัฒนาด้านจิตใจ แบ่งออกเป็น ๒๔ รูปแบบ ๒) การพัฒนาด้านคุณภาพชีวิต แบ่งออกเป็น ๑๙ รูปแบบ และ ๓) การพัฒนาอาชีพ แบ่งออกเป็น ๑๒ รูปแบบ โดยวิธีการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาสนั้น พบว่า ใช้วิธีหลากหลายในการดำเนินการกิจกรรมการพัฒนาให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาทั้ง ๓ ด้าน คือ ประสานงานกับองค์กรหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่างๆ การให้คำปรึกษาแนะนำ สนับสนุนเจ้าอาวาสรูปอื่น หน่วยงานอื่นที่ดำเนินการอยู่ในด้านทรัพยากรบุคคล วัสดุครุภัณฑ์และงบประมาณ โดยแบ่งเป็นงบประมาณของตนเอง งบประมาณที่มีผู้บริจาค งบประมาณของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน และงบประมาณจากองค์กรต่างๆ ที่ตนเองเป็นผู้ประสานงาน ตลอดจนถึงเป็นผู้ปฏิบัติการเอง เช่น เป็นครูสอนศีลธรรม ออกแสดงพระธรรมเทศนา เป็นต้น ส่วนการเปรียบเทียบรูปแบบและวิธีการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาสกับความคาดหวังของชุมชนอำเภออดอยสะเกิดต่อการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาสพบว่า สอดคล้องกับความคาดหวัง ความต้องการของชุมชน โดยวัดจากความต้องการของชุมชนเป็นไปในลักษณะที่จะพัฒนากิจกรรม ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า กิจกรรมที่ดำเนินการดีอยู่แล้ว และให้ดำเนินการต่อไปอย่างต่อเนื่อง และวัดจากทัศนคติต่อประโยชน์ของกิจกรรม ซึ่งเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์มาก^{๔๕}

สิริกร เอกธีรธรรม ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุมชนแนวปฏิบัติในสำนักงานสาธารณสุข จังหวัดสิงห์บุรี” จากผลการวิจัยพบว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบชุมชนแนวปฏิบัติเป็นการสร้างพลังในการพัฒนาและช่วยทำให้ความรู้ที่แฝงอยู่ในคนถูกดึงออกมาเป็นความรู้ขององค์กร เป็นความรู้ที่เกิดจาก

^{๔๔} พระครูสุจริตรมณีนวิฐ (สมจิตร อธิปญโญ), “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน : กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอทอง จังหวัดแพร่”, **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๔๕} พระมหาสังวร เทศนั, “บทบาทเจ้าอาวาสกับการพัฒนาชุมชน”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐).

ประสบการณ์การทำงาน เมื่อนำความความรู้ของคนหลายๆ คน มารวมกันจึงเกิดเป็นพลังแห่งปัญญา สามารถนำไปพัฒนางานให้บรรลุเป้าหมายได้^{๔๖}

ยุทธพงศ์ สมร ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านร่องกาใต้ ตำบลร่องกาใต้ อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่” จากผลการวิจัยพบว่า การศึกษาปัจจัยในการสร้างทุนทางสังคม ทุนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่มีปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ดังนี้ ๑) ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการสร้างทุนทางสังคม พบ ๔ ปัจจัยหลัก ได้แก่ สถาบันพระมหากษัตริย์ ภาครัฐ ภาคเอกชน และสภาพเศรษฐกิจ ๒) ปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อทุนทางสังคม พบ ๖ ปัจจัยหลัก ได้แก่ ครอบครัว ศาสนา วัฒนธรรม กระบวนการเรียนรู้การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และประชาสังคม ๓) ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการสร้างทุนทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม พบ ๓ ปัจจัยหลัก ได้แก่ แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่/หลักเศรษฐกิจพอเพียง การค้าผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร การสื่อสารแลกเปลี่ยนความรู้ ๔) ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการสร้างทุนทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมี ๕ ปัจจัยหลัก ได้แก่ การมีส่วนร่วมทางสังคม วิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญา ความมั่นคง ความสงบสุข^{๔๗}

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พอสรุปได้ว่าการพัฒนาชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะพัฒนาประเทศให้มีความเข้มแข็ง มีความพร้อม ความสมบูรณ์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทำให้ประชาชนในชุมชนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืนและมีความสุขการพัฒนาชุมชนตามโครงการของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลที่ผ่านมา พระสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการ และคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งบางคนเป็นเพียงฝ่ายเดียว ประชาชน ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถาบันสังคมอื่นๆ มีโอกาสน้อยในการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนตามโครงการของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล โดยเฉพาะการพัฒนาด้าน สุขภาพอนามัย และด้าน สัมมาชีพ คณะสงฆ์แทบจะไม่ได้ดำเนินการ เนื่องจากไม่มีศักยภาพที่เพียงพอในการดำเนินการดังกล่าว

๒.๖.๓) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

เพื่อให้งานศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีเนื้อหาที่ครอบคลุมเกี่ยวกับเรื่องการมีส่วนร่วมนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในหลายๆ นวัตกรรมที่ได้ทำการศึกษาวิจัยไปบ้างแล้ว จากหน่วยงานจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ซึ่งมีทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยมีงานวิจัยดังต่อไปนี้

พระครูเกษมสุทธิคุณ (สุขสันต์ สุนตจิตโต) ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ เขตลาดกระบัง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นต่อการกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลางทุกด้านกระบวนการมีส่วนร่วม

^{๔๖}สิริกร เอกธีรธรรม, “การพัฒนาชุมชนแนวปฏิบัติในสำนักงานสาธารณสุข จังหวัดสิงห์บุรี”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๐).

^{๔๗}ยุทธพงศ์ สมร, “การพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านร่องกาใต้ ตำบลร่องกาใต้ อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑).

ของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ^{๔๘}

พระปลัดมนู รตนโชโต (ไตรโยชิต) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียน อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านวิชาการ รองลงมาได้แก่ ด้านบริหารงานบุคคล และ ด้านงบประมาณ ตามลำดับ ด้านวิชาการ : ควรสร้างศรัทธาแก่เยาวชนให้มองเห็นคุณค่าของหลักธรรมและวิชาการทางพระพุทธศาสนา, ควรจัดซื้อ จัดสร้าง สื่อการเรียนรู้ที่สามารถสร้างความสนใจแก่ผู้เรียนได้ และ ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์ที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ได้มีโอกาสเขียนแผนการสอนร่วมกับครูประจำการ ด้านงบประมาณ : ควรสรรหางบประมาณสนับสนุนเพิ่มเติม โดยอาจขอความสนับสนุนจากหน่วยงานราชการอื่น เช่น หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแก่เยาวชน หรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และ ควรระดมทุนเพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้เครือข่ายของคณะสงฆ์ในระดับตำบลและอำเภอ ตามที่แต่ละโรงเรียนตั้งอยู่ ด้านบริหารงานบุคคล : ควรจัดครูพี่เลี้ยงประจำ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์ที่เข้าไปจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา และ ควรสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันของพระสงฆ์ที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาของแต่ละโรงเรียน เพื่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทางการศึกษา^{๔๙}

พระมหาปิยะบุตร ปญญาวฑฒโน ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบลหนองรี อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่าการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบลหนองรี อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับแผนพัฒนาหรือนโยบายการบริหารงาน เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาตำบล มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลจัดขึ้น และควรส่งเสริมทำความเข้าใจให้ประชาชนมีการเสียภาษีบำรุงท้องที่ ควรมีการจัดสรรงบประมาณไปสู่ประชาชนในตำบลอย่างทั่วถึง และเป็นธรรมในรูปของระบบสาธารณูปการต่างๆ และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการบริหารงานเพื่อความโปร่งใส เป็นธรรม ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการ

^{๔๘} พระครูเกษมสุทธิคุณ (สุขสันต์ สุนตจิตโต), “กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ เขตลาดกระบัง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๔๙} พระปลัดมนู รตนโชโต, “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียน อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี”, **พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

จัดสรรงบประมาณไปสู่ภาคประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับทราบ แสดงความคิดเห็นในการประเมินผลเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลจัดขึ้นอยู่ตลอด^{๕๐}

พระมหาประเสริฐ หิตกุกโร ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพระสงฆ์ไทยตามทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มีทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพระสงฆ์ไทย โดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มีทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพระสงฆ์ไทย อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพระสงฆ์ไทย คือ พระสงฆ์ถูกสังคมจำกัดสิทธิ์ ไม่มีสิทธิที่จะทำหน้าที่ทางการเมืองในด้านรูปแบบของความเป็นสมณะซึ่งจะแสดงออกโดยตรงไม่ได้ กฎหมายยังไม่รองรับให้ภิกษุสงฆ์มีส่วนร่วมทางการเมืองตามสิทธิพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอย่างชัดเจน สำหรับข้อเสนอแนะ ควรมีกฎหมายที่ให้สิทธิเสรีภาพในการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเหมาะสม พระสงฆ์ควรวางตัวเป็นกลางในการมีส่วนร่วมทางการเมืองต่อสาธารณะโดยให้ความรู้หลักธรรมที่สอดคล้องกับการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย^{๕๑}

พระโกศล มณีรัตน ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของเทศบาลเมือง บางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ผลการศึกษาวิจัยพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ได้แก่ ด้านการวางแผนพัฒนาชุมชน ด้านการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ด้านการติดตามตรวจสอบ และด้านการประเมินผล ตามลำดับ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของเทศบาลเมือง บางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร พบว่า ประชาชนไม่มีความรู้ความเข้าใจ และไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ประชาชนไม่ให้ความร่วมมือ ไม่ทราบข้อมูลข่าวสาร ไม่มีเวลา ขาดแรงจูงใจ ขาดการประชาสัมพันธ์ และ ขาดเงินทุนในการดำเนินการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และประชาชนคิดว่าเป็นเรื่องหน้าที่ของหน่วยงานของเทศบาล^{๕๒}

สรุปการมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ในสิ่งที่มีผลกระทบต่อตนเองหรือชุมชน และต้องมีความเห็นพ้องกันในเรื่องของความ ต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องต้องกัน จะต้องมีความจนเกิดความคิดริเริ่ม โครงการเพื่อการปฏิบัติ

^{๕๐} พระมหาปิยะบุตร ปญญาวฑฺฒโน, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบลหนองรี อำเภอมือง จังหวัดชลบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๕๑} พระมหาประเสริฐ หิตกุกโร, “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพระสงฆ์ไทยตามทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๕๒} พระโกศล มณีรัตน, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของเทศบาลเมือง บางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

๒.๖.๔) งานวิจัยที่เกี่ยวกับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)

การดำเนินงานเกี่ยวกับงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) นั้น เป็นการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน หรือที่เรียกว่า “บวร” เพื่อความสงบสันติของสังคมไทย อันทำให้เกิดความรักและสามัคคีกัน ไม่แตกแยก ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่างๆ กับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ดังนี้

พระราชบัญญัติ (สิงห์คำ ขยวีโส) ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างสังคมคุณธรรมแบบมีส่วนร่วมภายใต้รูปแบบธนาคารความดี สำหรับหน่วยอบรมประชาชน ผลการวิจัยพบว่า ความดีและความมีคุณธรรมนั้น เป็นรากฐานสำคัญของสังคม เป็นอุดมการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่ทุกฝ่าย ไม่มีความรุนแรง ล้างผลาญ ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน สามารถพัฒนาบุคลากรในสังคมได้อย่างสร้างสรรค์ทั้งทางร่างกายจิตใจ และสติปัญญา พระพุทธศาสนามีหลักการในการพัฒนาสังคมไปสู่สังคมที่มีคุณธรรม ๘ ประการ คือ ความถูกต้อง ความเสมอภาค ความยุติธรรม ความสันติ ความพอเพียง สามัคคีธรรม การพึ่งพาอาศัย การมีศรัทธาและปัญญา ซึ่งถ้าสังคมใดมีธรรมเหล่านี้ทั้งหมด สังคมนั้นก็就会有ความสงบสุข มีการเกื้อกูลแบ่งปัน และช่วยพัฒนาบุคคลให้เป็นผู้มีความสุจริต สามารถก้าวข้ามไปสู่การหลุดพ้นจากกิเลส ตัณหา ความอยากต่างๆ ได้ หรือสามารถเข้าถึงธรรมได้

การจัดตั้งกลุ่มธนาคารความดีของชุมชนวัดศรีเมืองมูลตำบลห้วยม อำเภอพวน จังหวัดเชียงราย เกิดขึ้นภายใต้หน่วยงานที่เรียกว่า “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล” มีแนวคิดในการจัดตั้งธนาคารความดี ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อป้องกันสิ่งไม่ดี มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นผู้มีคุณภาพสามารถที่จะดำเนินชีวิตไปได้อย่างสงบสุข ๒) เพื่อพัฒนากระบวนการขับเคลื่อนความดี โดยนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในลักษณะของคะแนนความดี โดยมีเป้าหมายหลัก คือ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเสริมสร้างคุณธรรมและสังคมคุณธรรม การจัดสวัสดิการชุมชน เป็นต้น ผลจากการดำเนินการธนาคารความดี สามารถทำให้คนในชุมชนมีความสุข มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยได้รับค่าความดีเป็นสิ่งตอบแทนแล้วสามารถนำมาแลกเปลี่ยนสิ่งของได้

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในหนเหนือ มีกระบวนการและหลักการที่คล้ายคลึงกัน คือ การนำหลักการ ๘ ประการ คือ หลักศีลธรรมและวัฒนธรรม สุขภาพ สัมมาชีพ สันติสุข ศึกษา สงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ กตัญญูกตเวที และหลักสามัคคีธรรม มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคลและสังคม โดยมีเป้าหมายของการดำเนินการ คือ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น การพัฒนาสังคม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการชุมชน และการสงเคราะห์ชุมชน การใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการพัฒนาชีวิต และสังคม เพื่อให้บุคคลพึ่งพาตนเองได้ มีการยึดมั่นในการทำความดี มีการช่วยเหลือแบ่งปันสร้างความผูกพันด้วยกิจกรรมการพัฒนา มีการสื่อสารเพื่อให้คนเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิถีการปฏิบัติ และมีการฝึกตามหลักไตรสิกขาและหลักภาวนา ๔ เพื่อให้บุคคลทำประโยชน์ตน

สมบูรณ์ ฟังพาดตนเองได้ในทุกทาง ให้มีความพร้อมที่บำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นด้วยความเสียสละ จากนั้นควรมีการพัฒนาสังคมให้ไปสู่สังคมคุณธรรมที่เกิดประโยชน์และความสุขของทุกคนในสังคม^{๕๓}

พระครูนิวาส์สุภาจารคุณ (กิตติมศักดิ์ เสนาวะนา) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์และการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมหน่วยอบรมประชาชน : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลแม่สาย หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย” ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาของประชาชนของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเขตเทศบาลตำบลแม่สาย หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พบว่า ในภาพรวมระดับสภาพปัญหาทั้ง ๖ ด้าน อยู่ในระดับมาก พิจารณารายละเอียดด้านต่างๆ พบว่า ปัญหาด้านสังคม ปัญหาด้านการศึกษา ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านศาสนา มีค่าเฉลี่ยในระดับมาก ส่วนปัญหาด้านครอบครัว และ ปัญหาด้านสาธารณสุขมีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง

บทบาทของพระสงฆ์ในหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของหน่วยอบรมประชาชนประจำเขตเทศบาลตำบลแม่สาย หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พบว่า ในภาพรวมระดับบทบาททั้ง ๕ ด้าน อยู่ในระดับมาก รายละเอียดต่างๆ มีดังนี้ ด้านการเป็นศูนย์ประสานงานระหว่างรัฐ วัด บ้าน ด้านเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสาร ด้านการสงเคราะห์อนุเคราะห์ประชาชน ด้านการเป็นศูนย์รวมความคิดทุกหมู่เหล่า มีค่าเฉลี่ยในระดับมาก ส่วนด้านการอบรมให้ความรู้ มีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง^{๕๔}

พระครูพิบูลพัฒนโกศล (ประเสริฐ ธีรปญโญ) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในจังหวัดแพร่” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในจังหวัดแพร่และ ๒) เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือพระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการซึ่งดำรงตำแหน่งคณะ กรรมการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในจังหวัดแพร่^{๕๕}

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านกตัญญูกตเวทิตาธรรมและด้านสามัคคีธรรม อยู่ในระดับมาก ด้านศีลธรรมวัฒนธรรมและด้านสันติสุข อยู่ในระดับปานกลาง ด้านสุขภาพอนามัยและสัมมาชีพ อยู่ในระดับน้อย และโดยภาพรวมแต่ละด้านพบว่าพระสงฆ์มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับปาน

^{๕๓} พระราชบัญญัติ (สิงห์คำ ชยวิโส), กระบวนการสร้างสังคมคุณธรรมแบบมีส่วนร่วมภายใต้รูปแบบธนาการความดี สำหรับหน่วยอบรมประชาชน, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๕๔} พระครูนิวาส์สุภาจารคุณ (กิตติมศักดิ์ เสนาวะนา), “บทบาทพระสงฆ์และการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมหน่วยอบรมประชาชน : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลแม่สาย หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๔).

^{๕๕} พระครูพิบูลพัฒนโกศล (ประเสริฐ ธีรปญโญ), “ศึกษาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในจังหวัดแพร่”, **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

กลาง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนคือ ภูมิลำเนา อายุ พรรษา ระดับการศึกษา และวุฒิการศึกษาทางธรรม แต่วุฒิการศึกษาทางบาลีไม่มีผลต่อการพัฒนาชุมชน

กลุ่มตัวอย่างเสนอแนะว่า ควรปรับปรุงวิธีการดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลคือ การออกเผยแผ่ประชาสัมพันธ์เสริมสร้างศีลธรรมและวัฒนธรรม โดยยึดแนวปฏิบัติทางด้านธรรมะ ส่งเสริมอย่างต่อเนื่องและชัดเจน จัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่อผู้นำชุมชนผู้นำหมู่บ้านผู้นำองค์กรที่เห็นผลเป็นรูปธรรมและวางตนให้เป็นที่น่าเคารพนับถือของประชาชน

พระมหาอยู่ นางจันทร์ ได้วิจัยเรื่อง บทบาทในการพัฒนาชุมชนของหน่วยงานอบรมประชาชนประจำตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ระดับบทบาทในการพัฒนาชุมชนของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ในภาพรวมระดับบทบาททั้ง ๕ ด้าน อยู่ในระดับปานกลางเมื่อพิจารณารายละเอียดด้านต่าง ๆ พบว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ๒ ด้าน คือ ด้านการเป็นศูนย์รวมพลังในการป้องกันหมู่บ้านและด้านการเป็นศูนย์รวมข่าวสาร และระดับปานกลาง ๓ ด้าน คือ ด้านการเป็นศูนย์ประสานงานระหว่างรัฐ วัด บ้าน ด้านการเป็นศูนย์รวมด้านความคิดเห็นทุกหมู่เหล่า และด้านการสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชน

ปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า อุปสรรคทั้ง ๕ ด้าน ตามลำดับ ได้แก่ ด้านการสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชน เช่น ไม่มีการฝึกอบรมโดยการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนที่ยั่งยืน และไม่ได้รับความร่วมมือจากภาครัฐเท่าที่ควร ด้านการเป็นศูนย์รวมพลังในการป้องกันหมู่บ้านให้เกิดสันติสุข เช่น เยาวชนยังขาดการอบรมด้านคุณธรรม จริยธรรม และการประสานงานในความร่วมมือเรื่อง ความปลอดภัยยังไม่จริงจัง ด้านการเป็นศูนย์รวมความคิดเห็นทุกหมู่เหล่า เช่น ประชาชนไม่เข้าใจบทบาทและหน้าที่ เพราะขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ เป็นศูนย์รวมความคิดเห็นของประชาชน และขาดการลงพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจปัญหาสาธารณะ ด้านการเป็นศูนย์ประสานงานระหว่างรัฐ วัด บ้าน เช่น ขาดสถานที่ประจำศูนย์รวม และขาดการประสานระหว่างกลุ่ม และบุคคลที่เกี่ยวข้อง และด้านการเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสาร เช่น ขาดศูนย์รวมข้อมูล ข่าวสาร และขาดการประชาสัมพันธ์แหล่งข้อมูลข่าวสาร ประชาชนผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นต่อประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ ว่าเป็นปัญหาอุปสรรคของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน^{๕๖}

พระอธิการจรัส อภินนโท ได้วิจัยเรื่อง “การปฏิบัติงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ของพระสงฆ์ในเขตอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยได้พบว่า ระดับของบทบาทการปฏิบัติงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เพื่อช่วยเหลือสังคมของพระสงฆ์ ในการปฏิบัติงานทั้ง ๘ ด้าน สรุปภาพรวมของบทบาท ได้ว่า ด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม พบว่า อยู่ในระดับมาก โดยมีระดับการปฏิบัติมากที่สุดคือ จัดโครงการประเพณี เดือนสี่เป็ง (ทานข้าวใหม่) ด้านสุขภาพ อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีระดับการปฏิบัติงานมากที่สุด คือการปลูกต้นไม้, การบวชป่า, บวชต้นไม้, เพื่ออนุรักษ์ป่า

^{๕๖}พระมหาอยู่ นางจันทร์, “บทบาทในการพัฒนาชุมชนของหน่วยงานอบรมประชาชนประจำตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐).

ไม้ ด้านสัมมาชีพ อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีระดับการปฏิบัติงานมาก คือ ส่งเสริมการประกอบอาชีพหลัก เช่น อาชีพเกษตรกรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านสันติสุข อยู่ในระดับมาก โดยมีระดับการปฏิบัติงานมากที่สุด คือวัดร่วมกับผู้นำชุมชนจัดประชาคมหมู่บ้านเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ด้านศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง โดยที่ระดับการปฏิบัติงานมาก คือมีการมอบทุนการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณรที่สอบผ่าน พระปริยัติในแต่ละชั้น ด้านสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก โดยมีระดับการปฏิบัติงานมากที่สุด คือ ร่วมกับประชาชนบูรณปฏิสังขรณ์ ปรับปรุงซ่อมแซมวัด ด้านกตัญญูกตเวทิตาธรรม อยู่ในระดับมาก โดยมีระดับการปฏิบัติงานมากที่สุด คือ จัดกิจกรรมวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๑๒ สิงหาคม และวันที่ ๕ ธันวาคม ประจำปี และด้านสามัคคี อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย โดยระดับการปฏิบัติมากที่สุด คือ จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคีในชุมชนโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลาง^{๕๗}

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวกับการดำเนินงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) การส่งเสริมให้พระสงฆ์มีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนไปสู่ประชาชนทุกเพศทุกวัยเพื่อให้ประชาชนสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องตามกาลเทศะและหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเหมาะสมกับเพศวัยของแต่ละคนนั้น จะต้องดำเนินการตามขั้นตอนและรู้จักใช้โอกาสในการเข้าถึงประชาชน กำหนดทิศทางให้ชัดเจน วางแผนในการเผยแผ่เชิงรุก โดยศึกษาได้จากงานวิจัยต่างๆ

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และผลการวิจัยต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลงานวิจัยหลักในบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เพื่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีงานวิจัยหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๖ ดังต่อไปนี้

^{๕๗} พระอธิการจรัส อภินนฺโท, “การปฏิบัติงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ของพระสงฆ์ในเขต อำเภอพรวัว จังหวัดเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๖).

ตารางที่ ๒.๕ สรุปงานการสังเคราะห์การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๑	บทบาทของพระสงฆ์จังหวัดเพชรบุรีในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง	พระครูสุนทรวัชรการ (อำพล วนิชย์ธิตกาล) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๔	ปริมาณ	พระสงฆ์มีบทบาทในการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในอันดับสูงที่สุด ได้แก่ สอนธรรมศึกษาแล้วสอดแทรกเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง รองลงมา ได้แก่ โน้มน้าวจิตใจให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง และที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในอันดับต่ำที่สุด ได้แก่ จัดฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้นที่สามารถพัฒนาอาชีพของชาวบ้านในชุมชน
๒	บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต	พระมหาชลิต ชาติเมธี (คง แก้ว) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๒	ปริมาณ	พระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่าพระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ตในด้านการปกครองและด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศาสนศึกษา ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ ๒.๕ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๓	บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ	พระสุพิศ วันทะวงศ์ (มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี)	๒๕๕๑	ปริมาณ	โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เจ้าอาวาสมีบทบาทในการบริหารจัดการวัด ด้านการปกครองและด้านสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่นๆอยู่ในระดับปานกลาง เจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณร และคณะกรรมการบริหารวัดมีความคิดเห็นต่อบทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดทั้งภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน
๔	บทบาทของวัดไร่ขิงที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตตำบลไร่ขิง อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม	พระสมุห์ทรง สดุดโต (ทองคำม) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๖	ปริมาณ	ประชาชนมีความคิดเห็น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบบทบาทของวัดไร่ขิงที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตตำบลไร่ขิง อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม ไม่แตกต่างกัน วัดไร่ขิงมีบทบาทในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตประชาชนในเขตตำบลไร่ขิง อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม เป็นอย่างมาก และมีบทบาทโดยใช้การบริหารกิจการคณะสงฆ์เข้ามาส่งเสริมคุณภาพชีวิตประชาชน ซึ่งประกอบด้วย ๓ ด้าน ด้วยกัน ด้านการเผยแผ่ การพัฒนาจิตใจ และด้านการสาธารณสงเคราะห์

ตารางที่ ๒.๕ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๕	บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านในจังหวัดนครปฐม	พระภานุมาตร์ พรหมปญโญ (เนโส) (มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๖	ปริมาณ	พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านในจังหวัดนครปฐม ตั้งแต่ อดีตจนถึงปัจจุบันนั้นส่วนใหญ่เป็นการนำวัตถุ มาจัดแสดง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของ วัฒนธรรมพื้นบ้าน อีกทั้งยังเป็นการสะท้อนให้ เห็นถึงบทบาทของคนในแต่ละสังคม แต่ละ ท้องถิ่น เกิดความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นการแสดงให้คนต่าง ท้องถิ่นให้เกิดความรู้ ความเข้าใจถึงความ เป็นมาของวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นอย่าง ถูกต้อง
๖	ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มี ต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของ พระสงฆ์ในเขต อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	พระครูสาครกิจจานุกูล (วิศิษฐ์ จันทโน) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๔	ปริมาณ	ความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีบทบาทใน การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในเขตอำเภอบ้าน แพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า พุทธศาสนิกชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทใน การพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในภาพรวมอยู่ ระดับมาก

ตารางที่ ๒.๕ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๗	บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน : กรณีศึกษา คณะสงฆ์อำเภอคลอง จังหวัดแพร่	พระครูสุจินธรรมนิวิฐ (สมจิตร อธิปญโญ)	๒๕๕๔	ปริมาณ	ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก
๘	บทบาทเจ้าอาวาสกับการพัฒนาชุมชน	พระมหาสังวรณ เทศน้า (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)	๒๕๕๐	ปริมาณ	เจ้าอาวาสมีรูปแบบในการพัฒนาชุมชน แบ่งเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ ๑) การพัฒนาด้านจิตใจ แบ่งออกเป็น ๒๔ รูปแบบ ๒) การพัฒนาด้านคุณภาพชีวิต แบ่งออกเป็น ๑๙ รูปแบบ และ ๓) การพัฒนาอาชีพ แบ่งออกเป็น ๑๒ รูปแบบ สอดคล้องกับความคาดหวัง ความต้องการของชุมชน โดยวัดจากความต้องการของชุมชนเป็นไปในลักษณะที่จะพัฒนากิจกรรม ว่า กิจกรรมที่ดำเนินการดีอยู่แล้ว และให้ดำเนินการต่อไปอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ ๒.๕ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๙	การพัฒนาชุมชนแนวปฏิบัติในสำนักงานสาธารณสุข จังหวัดสิงห์บุรี	สิริกร เอกธีรธรรม (มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี)	๒๕๕๐	ปริมาณ	การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบชุมชนแนวปฏิบัติเป็นการสร้างพลังในการพัฒนาและช่วยทำให้ความรู้ที่แฝงอยู่ในคนถูกดึงออกมาเป็นความรู้ขององค์กร เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์การทำงาน เมื่อนำความความรู้ของคนหลายๆคน มารวมกันจึงเกิดเป็นพลังแห่งปัญญาสามารถนำไปพัฒนางานให้บรรลุเป้าหมายได้
๑๐	การพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านร่องกาต้ ตำบลร่องกาต้ อำเภอสว่างเม่น จังหวัดแพร่	ยุทธพงศ์ สมร (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)	๒๕๕๑	ปริมาณ	ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการสร้างทุนทางสังคม ได้แก่ สถาบันพระมหากษัตริย์ ภาครัฐ ภาคเอกชน และสภาพเศรษฐกิจ ปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อทุนทางสังคมได้แก่ ครอบครัว ศาสนา วัฒนธรรม กระบวนการเรียนรู้การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการสร้างทุนทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ หลักเศรษฐกิจพอเพียง การค้าผลิตผลทางการเกษตร การสื่อสาร แลกเปลี่ยนความรู้ ๔) ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการสร้างทุนทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การมีส่วนร่วมทางสังคม วิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญา ความมั่นคง ความสงบสุข

ตารางที่ ๒.๕ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๑๑	กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ เขตลาดกระบัง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษากรุงเทพมหานคร	พระครูเกษมสุมิตฺตคุณ (แสง มณี รัตนกร) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๖	ปริมาณ	โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน มีความคิดเห็นต่อเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง
๑๒	การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียน อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี	พระปลัดมนู รตนโชโต (ไตรโยชิต) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	ปริมาณ	โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านวิชาการ รองลงมาได้แก่ ด้านบริหารงานบุคคล และ ด้านงบประมาณ ตามลำดับ
๑๓	การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบลหนองรี อำเภอมือง จังหวัดชลบุรี	พระมหาปิยะบุตร ปญฺญาวฑฒโน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๖	ปริมาณ	ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับแผนพัฒนาหรือนโยบายการบริหารงาน เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาตำบล มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลจัดขึ้น และควรส่งเสริมทำความเข้าใจให้ประชาชนมีการเสียภาษีบำรุงท้องที่

ตารางที่ ๒.๕ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๑๔	การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพระสงฆ์ไทยตามทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	พระมหาประเสริฐ หิตกโร (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	ปริมาณ	โดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มีทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพระสงฆ์ไทย อยู่ในระดับ ปานกลางทุกด้าน
๑๕	การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของเทศบาลเมือง บางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร	พระโกศล มณีรัตน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	ปริมาณ	โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ได้แก่ ด้านการวางแผนพัฒนาชุมชน ด้านการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ด้านการติดตามตรวจสอบ และด้านการประเมินผล ตามลำดับ
๑๖	กระบวนการสร้างสังคมคุณธรรมแบบมีส่วนร่วมภายใต้รูปแบบธนาการความดี สำหรับหน่วยอบรมประชาชน	พระราชปัญญาภรณ์ (สิ่งหีคำ ขยวโส) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๖	คุณภาพ	การวิจัยพบว่า ความดีและความมีคุณธรรมนั้นเป็นรากฐานสำคัญของสังคม เป็นอุดมการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่ทุกฝ่าย ไม่มีความรุนแรง ล้างผลาญ ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความเอื้อเพื่อแบ่งปัน สามารถพัฒนาบุคลากรในสังคมได้อย่างสร้างสรรค์ทั้งทางร่างกายจิตใจ และสติปัญญา

ตารางที่ ๒.๕ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๑๗	บทบาทพระสงฆ์และการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมหน่วยอบรมประชาชน : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลแม่สาย หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย	พระครูนิวาสธรรมพลากร (กิตติเมศศักดิ์ เสนาเวณา) (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย)	๒๕๕๔	ปริมาณ	สภาพปัญหาของประชาชนของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเขตเทศบาลตำบลแม่สาย หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พบว่า ในภาพรวมระดับสภาพปัญหาทั้ง ๖ ด้าน อยู่ในระดับมาก พิจารณารายละเอียดด้านต่างๆ พบว่า ปัญหาด้านสังคม ปัญหาด้านการศึกษา ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านศาสนา มีค่าเฉลี่ยในระดับมาก
๑๘	การปฏิบัติงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ของพระสงฆ์ในเขต อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่	พระอธิการจรัส อภินนโท (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๖	ปริมาณ	ระดับของบทบาทการปฏิบัติงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เพื่อช่วยเหลือสังคมของพระสงฆ์ในการปฏิบัติงานทั้ง ๘ ด้าน สรุปภาพรวมของบทบาท ได้ว่า ด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม พบว่า อยู่ในระดับมาก โดยมีระดับการปฏิบัติมากที่สุดคือ จัดโครงการประเพณีเดือนสี่เป็ง(ทานข้าวใหม่) ด้านสุขภาพ อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีระดับการปฏิบัติงานมากที่สุด คือการปลูกต้นไม้, การบวชป่า, บวชต้นไม้, เพื่อบำรุงรักษาป่าไม้ ด้านสัมมาชีพ อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีระดับการปฏิบัติงานมาก

ตารางที่ ๒.๕ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๑๙	บทบาทในการพัฒนาชุมชนของ หน่วยงานอบรบประชาชนประจำ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่	พระมหาอยู่ นางจันทร์ (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)	๒๕๕๐	ปริมาณ	ได้ระดับบทบาทในการพัฒนาชุมชนของหน่วย อบรบประชาชนประจำตำบลบ้านแปะ อำเภอ จอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ในภาพรวม ระดับบทบาททั้ง ๕ ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดด้านต่าง ๆ พบว่า มี ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ๒ ด้าน คือ ด้านการเป็นศูนย์รวมพลังในการป้องกัน หมู่บ้านและด้านการเป็นศูนย์รวมข่าวสาร และ ระดับปานกลาง ๓ ด้าน
๒๐	การนำเสนอระบบการฝึกอบรม สำหรับหน่วยอบรบประชาชนประจำ ตำบล ของคณะสงฆ์หนกลางใน อุปถัมภ์ของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ	ณรงค์ศักดิ์ โพธิ์อ่อง (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)	๒๕๔๘	ปริมาณ	สภาพของหน่วย อ.ป.ต. ในปัจจุบันมีการ ดำเนินงานฝึกอบรมประชาชนน้อยมาก หลักสูตรที่ยังคงมีการอบรมอยู่ คือ ศีลธรรม ปัญหาคือคณะกรรมการขาดความรู้ความ เข้าใจในการฝึกอบรม ขาดแนวทางในการ ปฏิบัติ ประชาชนไม่ให้ความร่วมมือจึงมีความ ต้องการระบบ ที่ใช้เป็นแนวทางในการจัดการ ฝึกอบรม ของหน่วยอบรบประชาชนประจำ ตำบลหนกลาง

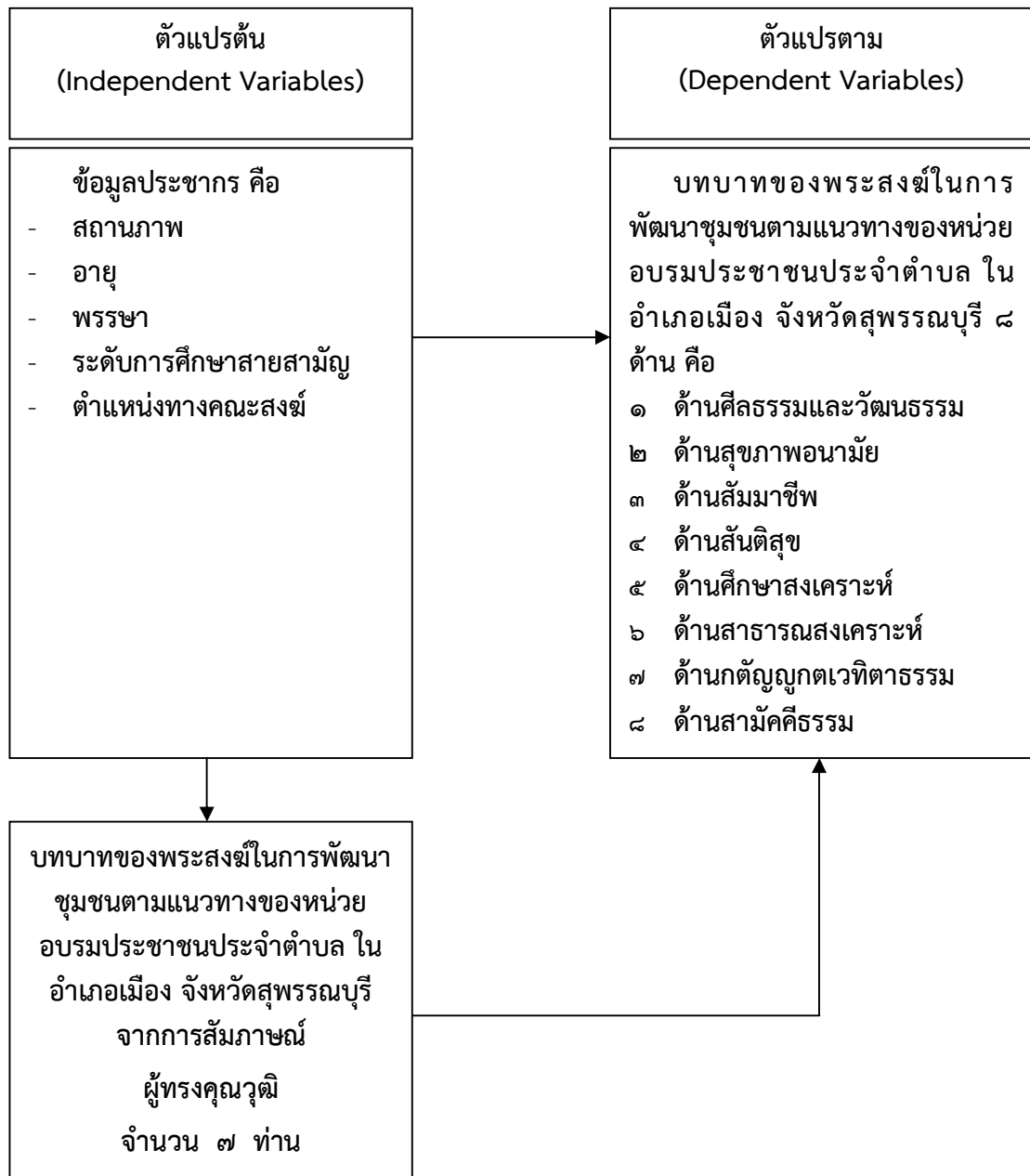
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและผลงานวิชาการต่างๆ แล้วผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดของหลักธรรม สำหรับใช้ในการบริหารพัฒนาท้องถิ่นในการช่วยเหลือสังคมตามระเบียบของมหาเถรสมาคม มี ๘ ด้าน คือ ๑) ด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม ๒) ด้านสุขภาพอนามัย ๓) ด้านสัมมาชีพ ๔) ด้านสันติสุข ๕) ด้านศึกษาสงเคราะห์ ๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ๗) ด้านกตัญญูทศพิธาธรรม ๘) ด้านสามัคคีธรรม

โดยจะศึกษาจากพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ว่ามีระดับการปฏิบัติตามหลักธรรมทั้ง ๘ ด้านอยู่ในระดับใด และเพื่อให้การศึกษามีความชัดเจนในประเด็นมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้สร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ คือ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ และตำแหน่งทางคณะสงฆ์

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ๘ ด้าน คือ ๑) ด้านศีลธรรมวัฒนธรรม ๒) ด้านสุขภาพอนามัย ๓) ด้านสัมมาชีพ ๔) ด้านสันติสุข ๕) ด้านศึกษาสงเคราะห์ ๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ๗) ด้านกตัญญูทศพิธาธรรม ๘) ด้านสามัคคีธรรม ในอำเภอเมืองจังหวัดสุพรรณบุรี

แผนภาพที่ ๒.๒ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย